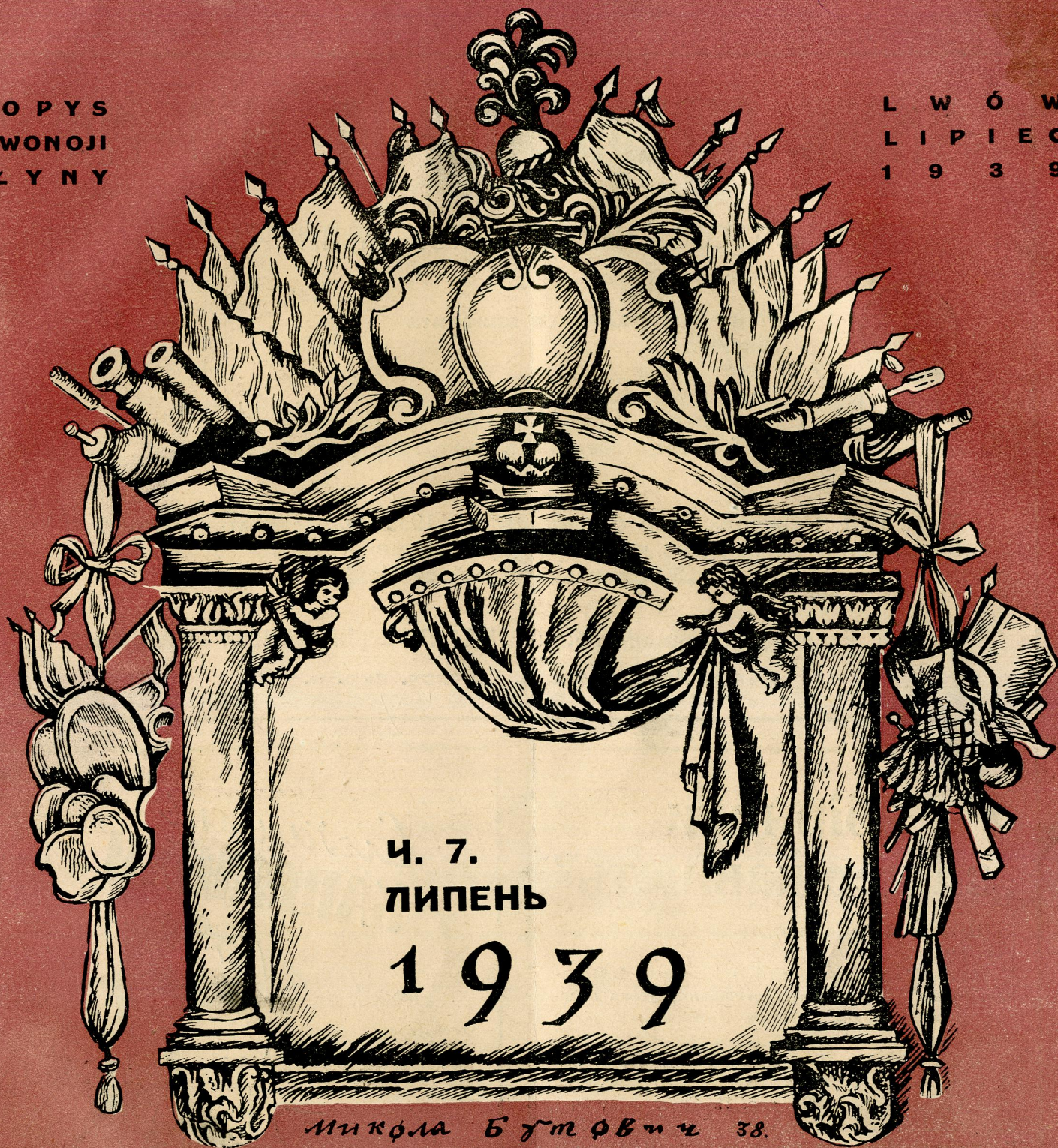


LITOPYS
CZERWONOJI
KALYNY

L W Ó W
L I P I E C
1 9 3 9



Ч. 7.
ЛИПЕНЬ

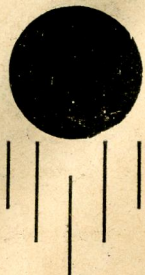
1939

Микола Буткович 38.

ЛІТОПИС
ЧЕРВОНОЇ
КАЛИНИ

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ НА 1939 РІК

„ЛІТОПISУ ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ“.



Річна передплата вносить	зол. 13.—
Піврічна „ „	„ 7.—
Чвертьрічна „ „	„ 3.50
Ціна поодинокого числа „ „	„ 1.20
Для членів „Червоної Калини“ чвертьрічно	„ 3.00
П. Т. Передплатники з закордону платять річно	„ 14.50

Точні П. Т. Передплатники отримують в 1939 р. безплатний додаток в долучених до кожного числа аркушах споминів А. Камінського п. 3. „В волинській тихій стороні“.

Адреса Редакції і Адміністрації: **„ЛІТОПIS ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ“**,
Львів, Зіморовича ч. 12. поч. скр. ч. 43.

збірники „за державність“

Це слава історія наша, писана кровю Війська Українського.

Видає: Українське Воєнно - історичне Товариство. Вийшов багато ілюстрований, люксово виданий дев'ятий збірник. Містить спомини й розвідки наших визначних учасників визвольної війни.

В цій збірнику: Зі споминів Сірожупанника, сот. М. Бутовича; З боротьби українського народу за свою незалежність, ген. - пор. П. Єрошевича; 8-ий Катеринославський корпус, сотн. С. Левченка; 5-та Херсонська стрілецька дивізія та її перехід на Закарпаття в серпні 1920 р.; Спомини лікаря з української війни 1918—1920 р. др. мед. В. Наливайка; Бій під Крутами, сотн. А. Гончаренка; Вапнярська республіка, полк. Д. Антончука; Бої Житомирської пішої Юнацької Школи, хор. Ів. Винника; Із Саранська до Херсона, сотн. О. Калюжного; Вільне Козацтво на обороні залізниці Корсунь — Біла Церква, Ів. Велівченка; Матеріали до історії 1-го кін. Лубенського ім. М. Залізняка полку. пполк. інж. А. Марущенка - Богданівського; Веселка і Веселківці, сотн. І. Зубенка; Додатки; сторінка виправлень.

Адреса Управи Товариства й Редакції: Варшава 22, вул. Опачевська ч. 54, м. 15, полк. М. Садовський. Продають усі книгарні.

Елегантні
КАПЕЛЮХИ



ТІЛЬКИ
з фірми

Е. ДУМИН

ЛЬВІВ - КОПЕРНИКА 4

ЛІТОПИС

ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ

ІЛЮСТРОВАНІЙ ЖУРНАЛІ ІСТОРІЇ ТА ПОБУТУ

XI. Річник

LITOPYS CZERWONOJ KAŁYNY

Nr. 7.

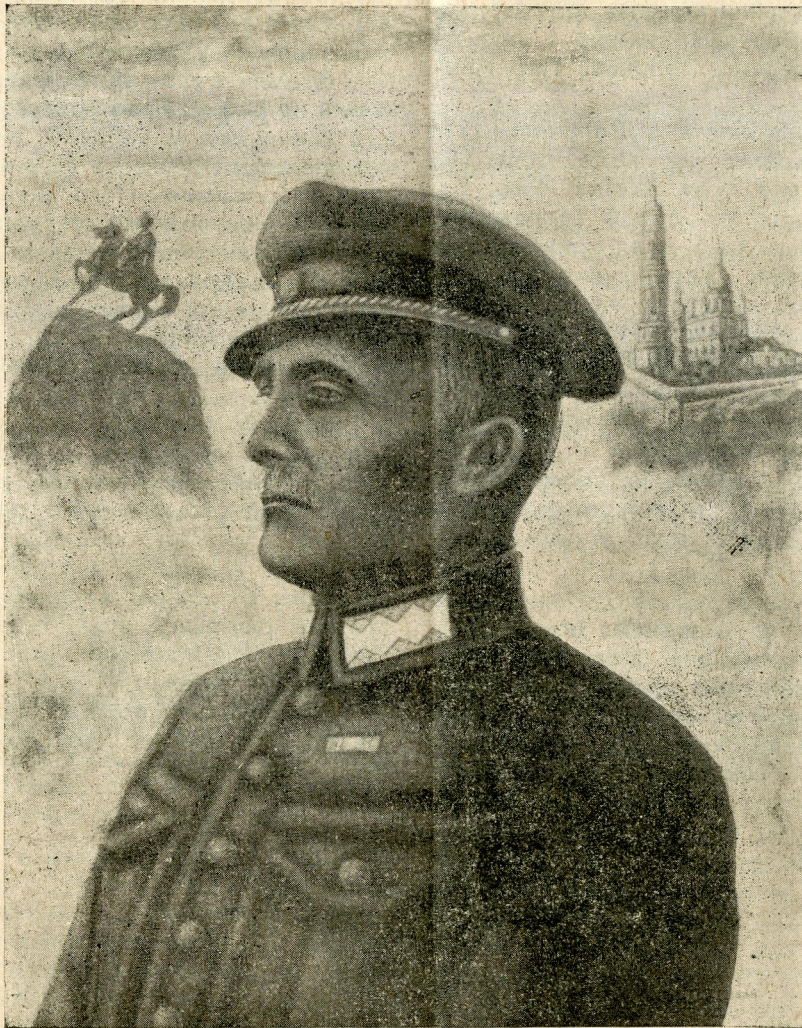
1939

число 7.

липень

1939.

ПЕРШІ РОКОВИНИ СМЕРТИ ВОЖДА У. Г. А.



Бл. п. Генерал Мирон Тарнавський

(Портрет кисти арт. І. Кейвана)

В перші роковини смерти Начального Вождя У. Г. А.

Це вже минув рік, а здається ось так не давно із храму Св. Юра ішов величавий і сумний похоронний похід на Янівське Кладовище.

Це вже минув рік, як на сумну вістку, „Генерал Тарнавський помер!“ з цілого краю зіжджались, сходились багатотисячні маси народу, зіжджались колишні старшини, вояки, щоби відпровадити на вічний спочинок свого дорогого й не забутого вождя.

Так, це вже минув рік, і в перші роковини смерти пригадаймо собі, хто був такий генерал Мирон Тарнавський і за які заслуги в день Його похоронів кланявся Йому увесь український нарід, чому сумно дзвонили всі дзвони у храмах нашої країни і чому так жалібно плакали гуцульські трембіти на Його похоронах.

Мирон Тарнавський уродився 1869 року в селі Бариліві, в Радехівщині, де Його батько був священиком. Цей син священика скінчив гімназію в Бродях і Львові і йдучи за покликом серця вродженого вояка, Тарнавський вступає до австрійської армії, кінчає старшинську школу і виконує військові обов'язки в Тарнові, Золочеві, Перемишлі, Самборі.

Як капітан 35 полку піхоти в Золочеві, 1914 року Тарнавський відходить на поле бою. Під Стронувичами московська куля ранила Його. Вилікувавши рану в Будапешті, Мирон Тарнавський вертається на фронт. В р. 1915 доля привела того старшину патріота в ряди Українських Січових Стрільців. Він переймає команду вишколу УСС. у Свистільниках і Розвадові. Тоді Його іменували майором. На якийсь час Тарнавського перенесли до австрійського полку, але майор Тарнавський вже належав серцем до Українського Січового Війська і Він повернувся до своїх Січовиків.

Все ж австрійське командування знову примусило Його покинути У. С. С. та виїхати з австрійським полком до Києва 1918 року, відтак на південь України.

Упадок Австрії застав Тарнавського, як команданта 16 полку піхоти зі ступенем полковника. Полк складався з самих поляків. Полковник Тарнавський відпровадив свій полк до Кракова, а сам поспішив до Львова, де вже кипіли бої. У Львові вже була польська влада, яка інтернувала Його в таборі в Домбю. Полковникові Тарнавському вдалось виїхати до Відня, відтак до Станиславова,

де Начальна Команда У. Г. А. назначила Його командантом II. Осадного корпусу.

В р. 1919 диктатор Петрушевич іменував Тарнавського генералом та начальним вождом У. Г. А.

Генерал Тарнавський по безвиглядних боях у Галичині переводить свою армію за Збруч, в переможнім поході йде на Київ, разом з Українською Наддніпрянською Армією здобуває столицю України. В Києві Начального Вождя У. Г. А. вітають радісними піснями і квітами. Це був найщасливіший день Його життя. Та радість не тривала довго. Українська армія покинула Київ, і коли тиф та ворожі стріли здесятували ряди українського війська, генерал Тарнавський був примушений заключити перемир'я й союз із армією Денікіна, щоби приготувитись до нової боротьби.

Ці події примусили генерала Тарнавського на якийсь час відійти в тінь та уступити місце генералові Микитці. Але ген. Тарнавського годі було удержати здалека від праці й боротьби. Генерал Тарнавський скоро знов був на чолі рідної армії боровся за уздоровлення і скріплення тієї армії.

Время було люте і Української Галицької Армії не можна було урятувати. Ця армія роззброєна опинилась у таборах, а її вожд Тарнавський в переїзді з Києва до Львова у Ходорові був також арештований. Його вивезли в табор у Тухолі, де було чимало Його старшин.

Зломаний на здоровлю цей начальний вожд без армії вернувся з табору, осів у селі Черниці біля Бродів і доживав там віку, час до часу виїжджаючи до Львова.

У Львові постигла Його і смерть 29. червня 1938 року.

В особі генерала Мирона Тарнавського український нарід утратив одного з визначних полководців і вояків великої доби 1914—1920 р.

Заслуги Тарнавського зразу для Українських Січових Стрільців, погім для цілої Української Галицької Армії були величезні. В найтрудніших ситуаціях бурхливої воєнної доби, коли всі нераз тратили рівновагу духа, генерал Тарнавський боровся далі за збереження армії і провадив її далі до слави й перемог.

Рік минув як помер Начальний Вожд У. Г. А. Ми не забули Його. Не забуде Його український нарід і за століття.

Ол. Б



Написав: Михайло Островерха.

I. ПОХІД НА КИЇВ

На небі стояв молодий серпень. Були ясні, погідні дні — виповнені сонцем і тремтливою синявою. Жнива стояли полукипками по полях. Земля жажтіла палом сонця і впивалась потом нашого селянина і козака, що, кречучи в спеку, тащив на рамени кріс тай усяке інше добро разом із кулями — яких йому так часто тоді недоставало — в наплечнику.

І ночі були осяйні, місясні, що зорями наш шлях устиляли: На Київ! Інколи, в таку ніч, коли бою не було, ішов курінь, співаючи. А гомін пісні, тремтючи на зорях, стелився Київщини полями.

І ті пристрасно чудові дні були такі непевні, а тим самим такі великі, такі молодолегкі, ненаситні життям. А те життя не було дороге, кожна хвилина могла припинити його, але було воно буйне, велике. Так було нам бойовикам на фронті. І про бойовиків тільки я тут і говорю.

У перших днях серпня здобули ми, частини Х-ої бригади, перед вечором, коли сутеніло, місто Калинівку — відому вузлову залізничну станцію. У Калинівці наш III курінь і заночував. Нас трьох — хор. І. Кучмак, автор цих рядків і ще хтось третій, прізвища не пригадую собі — до світанку просиділи в товаристві двох молодих, живих та говірливих калинівських учительок: лящів їх сміх, аж роси з віття падали, а місяць повновидий дивувався.

Вчасним ранком іще до схід сонця наш курінь, поснідавши, подався на с. Курдилівку. По яких чотирьох годинах маршу ми були в с. Курдилівці. Доволі велике, дещо в долині положене село. Тут і обід дістали. І зараз коло 2-ої години після полудня ми рушили в дальшу дорогу. Ліворуч а ще більше праворуч від нас на небесній синяві рвалися шрапнелі і різкий відгомін розривів їх дзвінко котився полями і нам додавав бадьорости: „йдемо вперед — значиться!“ говорили ми.

На якій 4—6 верстві за с. Курдилівкою нашу передню стежу заатакувала большевицька кіннота. Паде різка команда нашого курінного М. Д.: Кавалерія зліва! І в одну мить залопотіли кулемети.

Бій тривав декілька хвилин усього і „Збірка“ — в дальший похід. По дорозі зустріли ми ранених трьох наших стрільців: були досить важко порубані шаблями. Наш курінь пройшов мовчки ще дві три верстви: як звичайно по кожній сутичці та ще й несподіваній. Але далі залунала пісня і покотилась полями, над якими мерехтіла горяч літа.

Коли ми входили в містечко Хажин, сонце дужим луком до заходу хилилось. Кілька сот метрів перед нашими сотнями, що з гамором і бадьоро входили до містечка, ми бачили праворуч на малім горбку гурти селян, а то й — окремо — інтелігенції. Ми затягли „Ой у лузі червона калина“. В усіх нас розсіяні, щасливі очі. По цілоденному марші ми не чули втоми. Ми йшли вперед — і це вистачало, щоб втоми не відчувати. Замітили ми, що інтелігенція, переважно жіноцтво, тримає руки за спиною й починає усуватись із горба, лишаючи

самих селян. У деякої пані зауважили ми китиці квітів.

Тут, у Хажині, ми й зупинились на короткий супочинок. І, відпочиваючи, довідались ми, що ті „пані“ вийшли на зустріч нам із квітами. Та почувши „червону калину“, вони легко поусувались, розчаровані: большевики сказали їм, що йде польське військо, аж тут — от тобі! входить українська армія.

Цей фрагмент наводжу, як характеристику з тих часів. У тому містечку була цукроварня. А майже в кожній цукроварні на теплих становищах директора, секретаря були поляки. І ось цих кілька дослівно осіб уміли зберегти свою політичну відрубність серед українського моря до того, що почувши українську пісню, демонстраційно з квітами відійшли собі геть.

Зайшло сонце й ми рушили в дальший похід: нашим завданням було наступати большевикам на п'яти. Падали роси, пахнули поля чорноземом і плодами, що на пні ще були. Зійшов місяць і мягкоросистим туманом стало саяво його стелитись. Сотні йшли і виспівували пісень то вояцьких сумовитих, то з притиском сороміцьких: це ж запашна молодість ішла, що запахом літної ночі до решти була опянена!

Приказ: стій! У селі, що подорозі перед нами, стримались большевики й опір ставлять. Одна сотня у розстрільну й у наступ. Підїхала одна батарея гармат із своїм командантом славним бойовиком поручником Іваном Балештою. Прийшов завсіди чепурний, точний, відважний і обовязковий отаман Карась і супокійно:

— За кілька хвилин геть до біса викуримо їх!

Так і сталося. Большевики либонь не сподівались, щоб тут же за співучою піхотою й гармати котились. Гаркнув „Гаврило“ — секретна бойова назва батареї поруч. І. Балешти. Сипнув по кілька шрапнелів і гранат і сотня: „слава!“ загреміла. Й у село ввійшла. До півгодини село було зайняте. Сотня, що здобула село, спала в тім селі. А ми, інші три сотні, спали тут же на полі, накрившись теплими покривалами, що на них мерехтіли злоті цятки, в яких горіла тепла українська ніч.

Ранком ми встали зі сонцем, що широко співало пісню дня. З росами знімались ранішні тумани. По сніданку ми рушили в дальший похід у напрямку м. Махнівки. Наш курінь ішов у повному ладі готовий до бою. Та без ніяких перепон дійшли ми й до Махнівки. Пізно пополудні ми пішли далі. На горбі, за Махнівкою, почули ми вперту стрілянину під Бердичевом. З долини від сторони с. Б. — де є цукроварня, надїхала хура, яку тягнула одна конячина. За нею ішов старший віком, пейсатий, український жид. Побачив нас на горбі, став уперто підпихати воза та погейкувати на коняку. Курінний М. Д. стримав його. Казав зробити докладну ревізію — у жида, на хурі, біля коняки. Нічого не знайшли, але жида затримали. Він і сказав нам, що наші уже майже в Бердичеві. Відсіля, з цього роздоріжжя, ми подались на Козятин. Полями почали сутінки стелитись. На нічліг дійшли ми до села — як не помиляють — Плехови,

що ліворуч від шляху: Махнівка — Козятин. Пізнім сумерком наш курінь розквартирувався.

І знову на другий день ранком разом зі сонцем, що встало на небесний шлях, ми рушили вперед. Пополудні ми зупинились у м. Червона. Тут нарешті мали ми вже дещо більше часу й привели до ладу нашу зброю, одяг, себе. Місточно доволі велике, але тихе, глухе. Була там одна родина: дуже свідомі національно батько, мати, діти. Рахую, краще прізвиська ще не подавати цієї сім'ї.

Переючувавши в Червоній, на другий день пішли ми в дальшу дорогу. Перейшли ми місточко Андрушівку, де був нічліг, а на другий день через с. Ляхівці ми перейшли до слідуючого недалекого села: Зарубинці. Це дуже гарне усе в зелені село. З поміж зелені виринають три бані церкви. Село гарно загощено, чепурні хати, все в квітках. Люди милі, статечні господарі. Це вже була Київщина.

Зі с. Зарубинець пішли ми на Ходорків. Це вже більше місточко, з великою церквою, гарною школою. Це вже Сквирський повіт. Тут, у Ходорків, прибули ми либонь у суботу, коло 21—22 серпня 1919 р. Населення дуже сердешно витало нас. З моїми підкомандними я примістився у милої родини Ляшевських. Пригадую собі: палкі розмови, політичні дискусії на теми біжучі з якимись сусідами молодими українцями — інтелігентами, що чогось то дома собі сиділи.

На другий день, по прибутті до Ходоркова, була неділя. І всі старшини та стрільці — вільні від служби — пішли в церкву на Богослужбу. Апостола, Вірую читав хтось із наших старшин — розуміється так як у нас. Парох виголосив гарячу проповідь у патріотичному дусі — розуміється: по українськи. Настрій, по церкві, на майдані, коли зійшлися наші старшини, стрільці з населенням — був братній, рідний, назвичайно сердешний.

Пізно пополудні, таки ще в неділю, прийшов зі штабу бригади наказ, що раненько вирушаємо в дальший похід. Коли про це довідалось жидівське населення, то негайно вислали до нашого курінного делегацію.

— Від тієї хвилини, — заявляла жидівська делегація, — коли ваші війська увійшли до Ходоркова, ми супокійні за наші родини, за хати наші, за життя. Ми складаємо вам гроші на утримання вашого війська, але лишіться ще в нас.

Зрозуміла річ, що курінний М. Д. розсміявся на це і заявив:

— Ми є військо України, а не якісь наемники. Ми слухаємо тільки нашу Начальну Команду і вона нам наказує куди нам іти, де стояти і як довго стояти. Даремні ваші прохання і нема про що говорити.

Поцмокуючи і пацькаючи, жиди відійшли.

Ранком подався наш III. курінь на м. Корнин, куди ми прибули ввечерю, уже смерклося, таки того дня. На три-чотири верстви перед Корнином переходили ми лісом, співаючи. Сонце, що заходило, наче зачіпилось золотими кучерами за верхи дерев і не спішилось заходити, слухаючи наших пісень. А пісня бігла попереду нас лісовою, вузькою доріжкою, котилась передзахіднім леготом по лісі, зупиняючись на мить у корчах.

Майже усі частини X-ої бригади розташувались разом із штабом бригади в Корнині. А наш

курінь розташувався у с. Раковець біля Корнина. Тут уся наша бригада простояла три дні. По довгих і безупинних походах, наступаючи безупинно на п'яти большевиків, старшини та стрілецьтво нарешті відпочили, віділи, відіпрались, відчистились: прийшли до себе. Майже кожного вечора старшини всієї бригади сходились у школі, куди приходило жіноцтво м. Корнина — дуже милі, гарні, культурні жінки! і, бувало, до ранку танцювали.

Третього дня — а була це остання неділя серпня, або перша Матка — біля деревляної церкви голотіч відбулась співана Божа Служба. Служив наш бригадний духовник, а співав хор старшин. Були маси народу з місточка. Для них була це новина. Пригадую собі, що ми с'як-так співали. Під час проповіді, наш хор за церквою порозумівався щодо дальшого співу: Іже Херувими, Яко да царя, Свят — бо треба було узгіднити, якого композитора найбільше знають і того ми співали. „Іже Херувими“ ніхто ніякого співу добре не знав. Постановили коротко: на нуту „Зелений дубочку, чого похилився“. І це „Іже“ найбільше всім сподобалось.

По Службі Божій добрий гурт нас старшини умовився з гарним жіноцвом Корнина, що зараз по обіді підемо в ліс на гриби. Ми вже заздалегідь раділи, які то чудові гриби нас ждуть у лісі — за кожним пеньком хоч по два!

Та ще гідно губи по обіді не втерли як: „трівога!“ Збірка і в похід на м. Ружин, де підсунулись були большевики і щойно II. курінь, звівши з ними бій, прогнав їх.

Наш курінь подався на м. Брусилів і тут знову розташувався. Місточко широко розкинене, гідно заживлене. Була там — бо може червона Москва вже знищила — старовинна деревляна церковця у чистому запорозькому стилі з XVII століття. Тут простояли ми одну ніч і ранком подались на село Купилово. Це велике, широко розкинене село. Лежить праворуч від шляху з Житомира на Київ. Населення села робило вражіння, що це люди заскорузли, консервативні. Мова в тому селі має якийсь інший від других сіл Київщини наголос: у Купилові той наголос протяжний, глухий. Їх „и“ глибше як звичайне в нас, а „л“ з англійським стикається. Тут ми простояли пів дня, а був це 29 серпня. Настрій у старшин і стрільців був гарячковий, піднесений: Київ був уже близько, він хвилював наші мотлоди серця. З під Києва від сторони Білої Церкви, Хвастова раз-у-раз нісся гомін гармат. Наша бригада натрапляла на невеликий уже опір большевиків. Щойно на ріці Ірпень большевики задумали спинитись на довше. Та під сильним і негайним напором нашого правого крила — точно: одної з кращих бригад сотника Ю. Головінського — большевики й тут не могли довго опиратись.

Пізно пополудні 30 серпня наш курінь подався у напрямку: Київ. Живі, горбковаті, з гаями і сосновими лісами підкиївські краєвиди заливались сонцем, були радісні, блаженні. По ріднім Поділлі я уперше відчув ту дійсну красу української землі. Запала глибока тепла ніч. Наші, перейшовши Ірпень, поволі посувались на Київ. Большевики ще кинули проти нас три тисячі підмоги, які під напором страху, що викликав рішучий напір нашого правого крила, розсипались по лісах.

Ніч була тиха. Якась могутня, святочна мов-



Відпочинок обозу підчас походу У. Г. А. на Київ. Серпень 1919 р.

Одна зі світлин, що буде в Альбомі У. Г. А.

чанка сповняла її. Із глибочених просторів неба, що задихалось пристрастним теплом літньої ночі, капали на наш широкий шлях зорі. Тут - то там протинав цю чарівну ніч гострий стріл і свист кулі. Наші війська ждали ранку. Стежі наші нишпорили по лісах. У кожного серце до болю сповнялось нестерпною радістю: щоб уже швидше до Києва увійти! Ледві небо на сході забренило, заметушилися сотні. По лісах пішли нові стежі виловлювати большевиків, що розбіглися. Полонених приводили до куріного М. Д. Він супокійно, суворо говорив до чільніших полонених.

— Ти безчестив цю землю твоїми гидкими стопами. Не твоя ця земля. Понюхай чийм потом і кровю скроплена! чия вона?

Бліді, зо страху, тремким голосом відповідали полонені:

— „Українська, батюшка!“

Жидів — полонених і цього не питали. Жорстокими були з мадярами, не менше з комуністами-українцями.

Зійшло сонце й по всьому небу і по всьому світу вість роздало: зєдинені армії України здобули Київ! Столиця України вільна!

Скрижалі сонця золотом горіли в просторах. Не було тоді українського серця, щоб у ту хвилину не забило найбільшим щастям. Ми, фронтовики, переживали єдиний раз у нашому довгому, мозольному, криваво-бойовому житті велике щастя! Це було єдине щастя нашого молодого життя!

Наші серця горіли тоді смолоскипами майбуття! —

II.

ВІДСТУП ІЗ ПІД КИЄВА.

Наш курінь III. стояв на шляху під Святошином і ждав наказів. Коло десятої години ранку дістали ми наказ, що Київ здобутий, що наш курінь іде до с. Яблонівки. Ми зараз таки рушили в дорогу. Переходили ми весь час тими сосновими лісами. У якомусь сільці натрапили ми на большевицький обоз, який без одного стрілу враз із обороною обозу забрали ми в полон. Цей відділ обозу нічого не знав, що Київ здобутий, що їх частина розбита. Пополудні курінь увійшов у с. Яблонівку й розташувався по кватирах.

Яблонівка — село гарне, чистеньке, чепурне. Хати в квітах, попід вікна вихитуються стрункі та гожі мальви. Люди дуже гостинні, статочні.

Під свіжим і великим вражінням: здобуття Києва, старшини та стрільці снували широкі і смілі пляни нашого дальшого походу. Говорилось, що наша X. бригада йде на північ від Києва, чи не на Чернігів, що до зими проженем московські війська з України, а тоді... Чи справді були такі операційні пляни, чи це тільки наші нестримні, зовсім у такій великій хвилині мрії — і досі не знаю. Та тоді напевно, кожний живий, умом рухливий і серцем палкий українець, інакше й думати не міг.

Та не встигли ми розташуватись, як із штабу бригади прийшла вістка: наші з Києва уступили, почалися бої з військами Денікіна. Сіра, зимна і нестерпна дійсність огорнула нас. Замість великих мрій — наше серце сповнило ще більша ненависть до Москви. Одночасно ми зрозуміли, що на два

фронти битись: піде гірше. Настрій посумнів. Хорунжий І. Кучмак заговорив переконливо:

— А нам що! Досі били червоних, а тепер битимемо й білих!

І молодість перемогла. Ми вийшли на вулицю. І завели пісень. До нас пристали дівчата з парубками. І пішло: гей та ой! Лиш гомін стелився під зоряним, глибоким небом. Старші дядьки поставали довкола нас і здивовано мовчали. Побачили, що Галичани — таки справді свої! Зерно падало на плідний чорнозем. Пізнім вечором ми розійшлися на сон.

На другий день — 1 вересня. Знову сонце жбурляло золотим сміхом із небес. Наші стежі пішли в сторону Києва. Зі штабу бригади прийшов наказ, щоб усі ми мали на шапках білу стяжку і що між нами і Денікіном повстає... демаркаційна смуга. Деякі старшини і стрільці цей наказ виконали, а деякі і то в більшій частині, не виконали його. Було нам важко погодитись, щоб ми мали — через правдиві банди чорносотенного бандити Денікіна — носити білу шмату на шапках. Не скажу, щоб це був добрий об'яв, та тоді і розум і серце так диктували робити. Коло полудня наша стежа привела до штабу куріня денікінського старшину. Курінний М. Д. на вид противника ненавистю запалав у очах. Але супокійно — гідним тоном дав провідникові стежі наказ:

— Маємо наказ не брати їх у полон, не трактувати як противника. Вивести цього типа за село, за місце постою нашого куріня і там пустити його.

Хлопці вивели цього денікінця за село, для сміху розібрали його до гола і пустили. Цей випадок наводжу для характеристики моменту. Було ясно: ненависть старшин та стрілецтва фронтовиків до денікінів була за велика, за глибоко вкорінена в їх серцях, щоб можна було мирно співділати з Денікіном. Примусовий і нежданний відступ із Києва через банди Денікіна, цю ненависть у нас іще більше скріпив.

Вечором — 1 вересня 1919 р. — прийшов наказ дальше відступати. Ми — понурі, мовчаливі, пригноблені — покинули село Яблонівку і подались у напрямку сіл Михайлівки, Рубежівки. Вже за Яблонівкою почались піски. І люди, і коні важко ступали, сопіли, мучились. І в Михайлівці й у Рубежівці супроводили нас селяни, що стояли на воротах, на порогах хат. Вони дивувались: чому ми відходили? Адже — і ми і Денікін бемо большевиків! Треба було коротко і влучно пояснювати їм: і большевик і Денікін, це москаль, — а ми ж за самостійну Україну бемось! І дядьки похитували головами. Декількох парубків пристало до нас і подались із нами. Говорили ми — розуміється — що відступаємо тільки на нові позиції і що знову увійдемо до Києва. Ми й самі в це вірили, бо важко було погодитись, що Київ уже не наш.

За Михайлівкою та Рубежівкою піски ставали щораз глибші. Ми посувались із великим трудом і дуже пиняво. Коло 11 год. ранку — 2 вересня — наш курінь прибув у с. Кольонщина. Штаб куріня примістивсь у пароха. Горячими струмами пліло з неба сонце і заливало безмежжя піль. Тут ми відчули багатство цих піль: усе ще пражило на сонці: кавуни, помідори, дині, хвасоля, кукурудзи, тощо і пахнуло всюди здоровлям, ситістю. Та довго ми тут не попасали: по кількох годинах ми по-

дались дальше, усе відступаючи. І так „вимога“ демаркаційної лінії загнала нас аж до м. Андрушівки. Тут відпочивав наш курінь два чи й три дні.

Большевицька — здається XII. — армія, що находилась, відрізана від півночі, на півдні, Миколаїв - Одеса, користаючи з „демаркаційної смуги“ між нами й Денікіном, почала цією смугою пробиватись на північ у напрямку Житомира. В Андрушівці дістав наш курінь наказ: Зайняти становища за с. Ляхівцями і вступити в бій з армією большевицькою, що пробивається на північ. Ми вкопались у ночі. До ранку ждали. На світанку розпочали бій. Большевики, обороняючись пробивались на північ, ми наступали на них, турбуючи їх ліве крило. І так турбуючи їх, ми зайшли за ними до м. Котельні. Коло 16 години закипів бій і то важкий у Котельні. На яких 2¹/₂ кілометра на північ від Котельні, перед нами, котились гори туманів. Ніхто з нас не міг розгадати, що це за тумани? Большевики, чи стадо худоби? З кулеметами добре наставленими постановили ми припустити цю „туманну стіну“ як найближче до себе. До кількох хвилин ми побачили, що це була отара овець, що їх большевики гнали зі собою з півдня. Чи тут ці вівці їм вирвались, чи зі стратегічних причин большевики пустили їх на нас, щоб оминати нашого тут настирливого напору — не знати. Перепустивши легку добичу, ми в туж мить почали дальший наступ на большевиків. Вони швидким рухом посувались у напрямку Житомира, куди звідсіля не було вже далеко. Не дивлячись на те, що ми на них напірали, то вони ще спішніше, розпучливо, не звертаючи найменшої уваги на страти, що їм задавали ваші кулемети і гармати, прямували на Житомир — де була вже боева лінія большевицької армії. За цією армією, що пробивалась із півдня, ми загнались аж до м. Кодень.

Большевики хоч і шарпані, досягли свою базу в Житомирі. Ми розташувались у м. Кодень. Переночувавши, ранком ми перейшли до села — назви не тямлю, що положене по лівій стороні шляху з Бердичева на Житомир між селом Сінгурами і Бердичевом. Наш курінь підійшов іще ближче до с. Сінгурів і тут по правій стороні шляху вкопався. Закипів бій. Большевики наступали. Ми з успіхом відбивали їх. Ліворуч шляху, далеко вперед, в сторону с. Троянова, знімались високі гори пилюки. Зпід Троянова телефонічно просять нас:

— Негайно хай ваші гармати бють по большевиках, що відступають!

І ще не встигли ми злучитись із нашими батеріями, як на горбках, що ліворуч шляху, побачили ми лаву большевицької кінноти, в шаленій атаці. Вони гнали на наше ліве крило, а тим самим про оборону вже й мови не було. Запасної сотні, щоб розвинути оборонну розстрільну, не було. Почався наш відступ. Декільки наших кулеметів, що в одну мить змінили фронт, себто: напрям, стримували успішно атаку большевицької кінноти. Та й героїська постава кулеметчиків не давала повної користі в цій ситуації, бо шляхом — що був між дулами наших кулеметів і ворожою кіннотою — шаленим гоном відступала артилерія Січових Стрільців і наші кулемети щоразу мусіли стримувати вогонь. Відступ наш був таки досить безладний. Хоч — правду сказати — в блискавичному темпі курінний створив декільки гуртів, що крісовим вог-

нем, стримуючись щоразу у відступі, ставили перепону розгонові ворожої кінноти. Пізнім вечором, у прискореному відступі, наш курінь опинився у с. Скачківці. Усі старшини, стрільці були зтомлені, вичурпані до краю. Виставивши стежі, назначивши дижурних, усі покотом поклались до сну і то хто де стояв: попід плоти, попід хати. У хату ніхто не йшов спати, бо грозила небезпека нової атаки большевиків. І про вечеру ніхто й не думав.

Прокинулись ми з брязкотом раннього вересневого сонця. Курінний негайно розіслав стежі: провідати, звязки скріпити. За стежами й ми пішли вперед. Зупинились у с. Катеринівці й тут прийшов із штабу бригади наказ: тут маємо за всяку ціну втриматись! І в Катеринівці наш курінь тримався до десяти днів, поки не стягнули нас до Бердичева на спочинок.

У Бердичеві наш курінь розташувався в казармах на Лисій Горі. Старшини, стрілецьтво приводили до ладу, до чистоти зброю, одяг. „Відчищувались” — як казали. Бо це від боїв із під Львова був перший супочинок.

В Бердичеві десь і „миколаївка“ взялась. Почали пити. Не було це безнадійне пиянство. А те що було — було виrozumіле: майже по році фронту, безнастанних боїв, несупокою — старшини і стрільці хотіли забавитись. Були одиниці, що перерадали куті меду. Та назагал не було це грізне явище. Вечорами ходили ми до міського театру, де йшли добрі наші драми та комедії. Робили ми, старшини, широкі знайомства, ходили на балі в жіночу гімназію, куди нас дуже запрошували милі та гостинні пані Бердичева.

Автора цих рядків саме тут у Бердичеві наказом штабу І корпусу стягнуто з ІІІ-го куріня зі сотні кулеметів до штабу Х-ої бригади. Це вперше від 1915 р. я йшов із фронту на „маркирацію”. І дальші події описуватиму вже як штабовий „маркирант”, як прозивали мене приятелі-бойовики: поруч. Василь Костюк, четар Іван Кучмак, хорунжий Роман Дорожинський та інші, що з жалем і по козацьки мене прощали. Правда, були це часи, коли вже партизантки почались і часто штабовці мусіли хапати за кріса, опинившись у бойовій лінії несподівано. І в штабі я уже довідався, що в Італії сформовано з наших полонених — що попали туди як вояки австрійської армії — добрий корпус війська: 40,000. Що вони леда день причалять у порті Одеса. Легко собі уявити, скільки нових надій, мрій сколихнули нашими умами, як запалились наші серця: сорок тисяч умундурованих, озброєних, відпочитих стрільців зо старшинами! Блиснули нові надії здобуття Києва вдруге це таки осінню 1919 р. Та під напором сіро-жорстоких подій ці мрії почали: ми тих сорок тисяч війська нашого не побачили. Прийшла чорно-трагічна дійсність: боротьба на два фронти, поляки — як третій фронт — займають Кам'янець-Подільський, а четвертий фронт найжахливіший: тиф — сипний і поворотний.

При кінці вересня, відпочивши, наша Х. бригада подалась через м. Махнівку на м. Козятин. У Козятині простояли ми яких три дні. Тут велись тоді „переговори” з „батьком” Махном, що годивсь перейти до складу Галицької Армії. З Козятина наша бригада рушила через с. Білилівку —

де біля церкви вже лежав тоді похований справді великий характер і чистий, бойовик і герой, гарматчик — командант батареї поручник Іван Балешта, — через Ширмівку, м. Погребище. В Погребищі ми переночували і на другий день через м. Ілинці — біля історичного Дашева — подались на с. Красне. Тут зупинились на довше. Куріні пішли на фронт: Кропивна Вижна, Кропивна Нижна, Ситківці, і там зводили бої з бандами генер. Слащова.

Були понурі, сірі, осінні дні. Біда з холодами лукаво зазирали стрільцеві і старшині увічі. Одяга полиняла, розлазилась, обува обірвана. Бої тяглись уперто, важко, неуступчиво, але без запалу. Всі розуміли, що білі банди треба бити. Надто, полонені, яких перепитували в нашому штабі, яких обсервували, були без ніякого запалу. Ідучи до нас у полон, не лякались: були перелякані Махном, що громив їх біля Миколаєва.

По небі важко снувались сірі клуби хмар понад пречудові лісисті далі, горби, долини - балки, що біжать аж поза Гайсиць, поза Умань: історичні ліси, в яких м. іншими, збирались гайдамаки. Штаб нашої бригади переїхав до с. Кропивна Вижня. Тут ми стояли всього один день. Несподіваний напір білогвардійців примусив нас опустити це село, у яке прийшов ІІІ. курінь, а ми, штаб, розташувались у с. Ометинцях — село широке, чудове, серед зелені і балок, що в лісисті далі біжать. По кількох днях постою в Ометинцях переїхав наш штаб бригади в с. Маріанівку. Тут ми стояли либонь тиждень. На фронті щастя було змінне. Холод, проникливі дощі усе більше дошкулювали нашій обірваній, напів босій армії. З Маріанівки штаб перейшов до с. Красного. У цьому селі зібралась уся бригада: піхота, кіннота, гарматний полк (командант отаман Карась), обози, інтендантура. І так цілою кольоною наша бригада Х-а рушила зі с. Красного лісом на м. Ілинці. Саме в цьому випадку — сотник Кондрацький, як командант Х-ої бригади, виявився зовсім нездарним. Бригада цілою отією кольоною впакувалась у ліс, що тягнеться між Красним і Ілинцями. На цю кольону нападає у цьому лісі зправа кіннота ген. Слащова. В лісі — ніхто не знає яка їх сила, які їх рухи. Паніка, метушня неймовірна. Під ногами болото. Відступають у сторону Красного, себто — за ліс, на поле. Тут щойно відділи впорядковуються. Страт, на щастя, не було ніяких. Противник теж не був у силі дальше атакувати нас. Але ціла ця наша кольона — Х. бригада — вже не пішла на Ілинці, а на м. Жорнища.

Стелились холодні, осінні сутінки, як ми, зближаючись до м. Жорнищ, довідались, що наша Начальна Команда Армії веде переговори з білогвардійцями. Ця вістка нас, фронтовиків, морально добила остаточно. Ми на фронті добре бачили, що сила Денікіна - у порівнанні з нами — з дня на день слабне; що це тиждень - два й вона розлетиться. Призвичаєні до послуху, дисципліни, ми й тепер мовчали. Це була трагедія, що морально кидала нас на дно розпуки.

По нічлігу в Жорнищах, уся бригада перейшла у с. Ковалівку біля Немирова. Ковалівка величезне село, що складалось із чотирьох присілків: Бліхарка, Сподахи, Яри, а четвертого не пригадую собі. Є там цукроварня, чотири школи, три, або й чотири церкви. Населення багате й середняки. В цьому селі застукали нас перші морози.

Деякі наші старшини в наслідок угоди з Денікіном і полишення армії УНР, ходили як строені, огорнені чорною мелянхолією. Командант сотні кулеметів поручник І. К., один із кращих бойовиків, тільки щасливим випадком не скінчив самогубством, так був пригноблений тією угодою.

А тиф безмилосердно десяткував армію нашу. З тупим і безрадним смутком ми бачили, що з тими старшинами і з тими стрільцями, що гинуть таки просто на тинах, схилившись, попід тинами, що в агонії конають по шоплах серед морозів, то на долівках холодних хат, по школах, по пустих без вікон казармах: що з тими нашими єдиними на тій нації чудовій Україні приятелями кіньми, що стали паршивіти з холоду, голоду й втоми, стали нидіти, — що з тим усім приходить кінець і тій бойовій, ідейній армії. І вірні сини цієї Армії УНР, творила силу. І вірні сини цієї армії умірали гідно, зі стоїцизмом. Не було зойків, не було вороття — тут обійми тифозної гарячки і холодної смерти.

Проте, життя йшло своїм темпом. Були забави, знайомства, кохання, політика. Деякі наші старшини — й автор цих спогадів — мали промови до селян на імпровізованих „сходах” — сільських зібраннях. Ми старались виправдати перед населенням поступок нашої Начальної Команди Армії щодо угоди з Денікіном. І давали докази, що фронтовики не є за Денікіном. Селяни вірили — менше, чи більше в наші антимосковські переконання — залежно від аргументів промовця.

У Ковалівці простояли ми яких три неділі. Врешті — прийшов наказ вимаршу. І вся Х. бригада вирушила шляхом: Липовець, Розсоша, Плисків — до Козятина. По дорозі були короткі відпочинки. Бо треба тут згадати, що промандрувала наша бригада правобережну Україну і вздовж і щир — а все пішки! В с. Розсоші і забаву ми влаштували, на яку прийшла уся місцева інтелігенція. У Плисків приходимо і бачимо: по всьому місточку по осінніх болотах біліє розвіяне пір'я, пух. Якись повстанці тут були перед нами і турбували жидів.

У Козятині ми вперше здибались із козаками Кубанцями. Правду сказати, то той — не тямлю який — полк, чи то пак: розмови зі старшинами з того полку, що стояв тоді в Козятині, дали нам дуже неясний погляд на них. Вони були сепаратисти. На запит: чому ж ідуть із Денікіном — чорносотенцем? — вони відповідали: це тільки тому, щоб разом большевиків розбити. „З Україною у союзі будемо!” говорили. Словом: віки московського

лихоліття своє зробили: нащадки славних Запорожців робили ласку: „Союз із Україною”! Ми, тоді, з цієї зустрічі нічого доброго не винесли.

З Козятина, через м. Махнівку, ми пішли під Бердичів. Куріні стояли попід Бердичів, у якому були вже большевики. Штаб Х. бригади був — одна частина у Вовчиці, а друга ближче фронту. На фронті проти большевиків ми стояли вже в „союзі” з Денікіном.

Дисципліна в нашій армії падала. Були випадки, що цілі гурти стрільців, інколи й кулемет забіраючи, покидали курінь і, в кращому випадку, переходили до повстанців ген. Омеляновича Павленка, а в гіршому випадку йшли в напрямку Збруча. Щойно коли прийшли певні вісти, що на тих, що йдуть у напрямі Збруча, нападають ватаги селян, які розброюють стрільців і мордують, тоді дезерція відразу припинилась.

Упадок дисципліни може характеризувати ще й такий випадок: до штабу бригади, одного ранку, телефонують із фронту до бригадіра сотника Кондрацького таке:

— На лівому крилі нашої бригади порожнеча, бо в ночі большевики нечаяно напали на відділ денікінців, що там стояли, і вирубали. цих денікінців у пень. Наше ліве крило незабезпечене. Немає ніякого звязку.

На таку телефонограму сот. Кондрацький, що вже не розставався у цих сірих днях з полевою пляшкою горілки, що мав її при собі, — відповів:

— „Що вирізали ту сволоч, то добре! А якийсь там звязок уже таки найдеться!”

Простояли ми там добрих три неділі. Дош, сніг, холод, зимові вітри їдко втинались у вичерпане, невдягнене тепло тіло стрільця, чи старшини. Старшини і стрільці ще більше стали гинути від тифу. Тиф як на покоси клав ці ідейні, молоді голови.

Врешті — десь при кінці грудня 1919 р. большевики таки натиснули на нас. Ставити опір — справді не було вже мови: армія лежала по шоплах, школах, хатах, казармах, лічницях і горіла в тифі.

І останки армії стали відступати напівдень, на Балту. А по дорозі, відступаючи, дальше лишала тисячі своїх вояків, хорих на тиф. Тоді занедужав і автор цих рядків.

Це були дні — кінець грудня 1919 і початок січня 1920 р. — коли й надія замірала...

Львів, березень 1939.



Український прапор - гюйс

Написав: Лейтенант фльоти
Святослав Шрамченко

Українські в.-морські закони: „Свод Военно-Морських Постанов“, книга X. „Морський устав“ голосить:

Ст. 1292. Гюйс синьо-жовтий прапор з золотим тризубом з хрестом посередині.

Ст. 1293. Гюйс піднесений на носовому флагштоці, разом з воєнним кормовим прапором означає воєнний український корабель перших двох ранг; інші кораблі можуть підносити гюйс на бушпріті лише по окремому розпорядженню вищого морського начальства. Гюйс підноситься від восьмої години рано до вечірньої зорі, одночасно з кормовим прапором, але тільки підчас якорного постою, або при зібраних парусах.

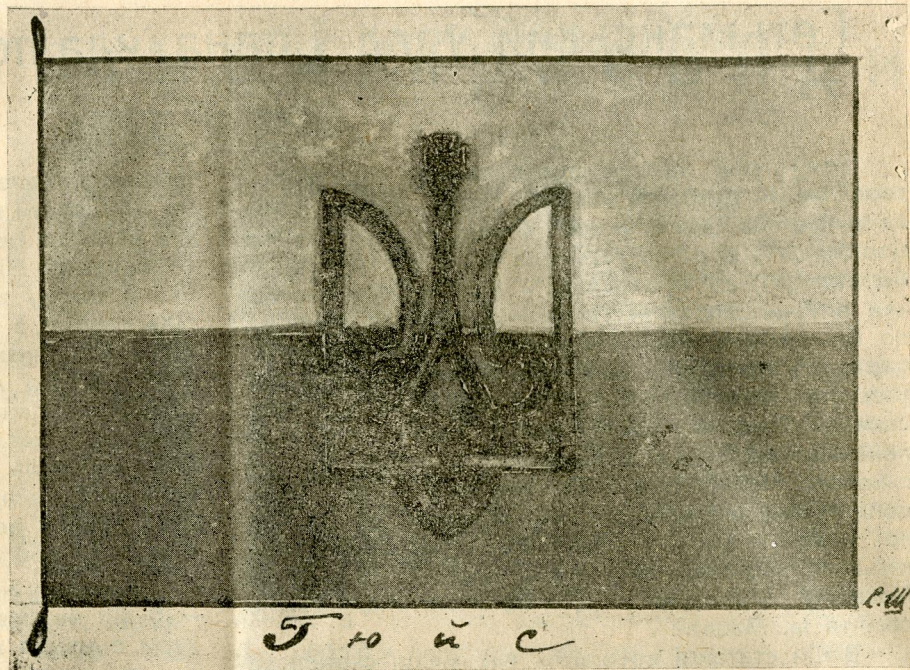
Ст. 1294. Крім того гюйс, піднесений на машті одного з кораблів ескадри, означає, що на цьому кораблі відбувається засідання Суду Надзвичайної Комісії. В цьому випадку гюйс підноситься перед початком засідання при одному гарматному стрілі і опускається по закінченню засідання.

Так говорить закон. Оджеж, о год. 8 рано, коли корабель стоїть в порті, по команді вахтового начальника корабля: „На прапор і гюйс струнко!“, — гюйс і прапор підноситься по команді: „Прапор і гюйс піднести!“.

Опускається вечором в момент заходу сонця, по команді вахтового начальника: „Прапор і гюйс опустити!“.

Коли корабель іде, то гюйс не підноситься.

Взагалі ж воєнний прапор в Чорноморській Фльоті підносивсь на воєнних кораблях на кормовому флагштоці в порті, а „на ходу“ і в морі на



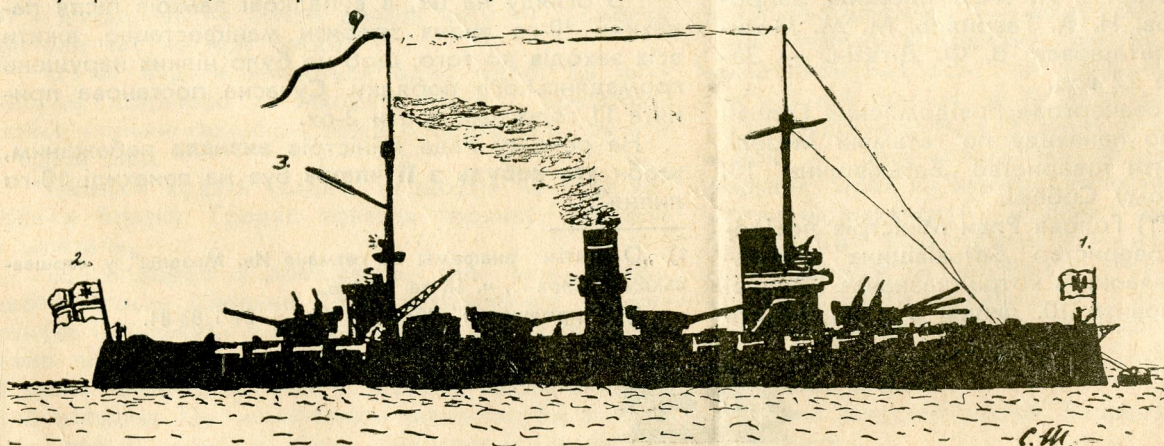
гафелі гротмашти чи бізаньмашти. І тільки на тих кораблях (особливо малих), де не було гафеля, прапор лишавсь на кормовому флагштоці і „на ходу“.

Першим гюйсом Української Чорноморської Фльоти був гюйс імператорської російської фльоти. Від 1918 року введено повищий гюйс.

Серед різних проєктів українського гюйса в Українськiм Мор. Міністерствi був проєкт залившення рос. імператор. гюйса з накладенням на нього золотого тризуба з хрестом; потім під впливом малюнку німецького гюйсу був висунутий проєкт українського гюйсу такий: синьо-жовтий прапор, а на ньому жовтосиній хрест з накладеним золотим тризубом з хрестом. Цікаво, що цей проєкт пізніше був прийнятий, як польський гюйс з відповідною зміною красок: на біло-червоний прапор з червоно-білим хрестом і рукою з мечем на ньому. Але на Україні був затверджений повищеподаний гюйс, який є тим самим прапором, що поміщається в лівому горішньому крижі воєнного українського прапору.

Коло гюйсу, як і коло кормового воєнного прапору (себто коли корабель знаходиться в порті) стоять завжди вартові матроси з рушницями.

Корабель стоїть в порті на бочці“, тому на носі (1) повіває гюйс, а на кормі (2) воєнний прапор. „На ходу“ ж воєнний прапор повіває на „гафелі“ (3) грот. машти; на носі ж (1) і на кермі (2) прапорів не має. На грот. машті у горі (4) повіває „укр. воєнний вимпель“, означає що корабель „в плаванні“, бо кораблі, які знаходяться в резерві, вимпелів не носять.



Лінійний корабель — дреднавт „Воля“

Гетьманський уряд і панахида по Мазепі в Києві 1918 р.

Подав: М. Андрусак

Безуспішні заходи православних українців у своєї вищої духовної влади в справі знесення анатеми, киненої московським Синодом православної церкви в 1708 р. на гетьмана Івана Мазепу та заборона Синоду Православної Автокефальної Церкви в Річипосполитій Польській правити панахиди по бл. пам'яті нашім гетьмані в православних церквах¹⁾, нагадують нам святкування роковин полтавського бою та панахиду на площі перед Софійським Собором у Києві, дня 10 липня 1918 р. Ця панахида відбулася з ініціативи українського військового товариства „Батьківщина“, яке кілька днів перед тим звизало громадянство до громадної участі в цьому торжестві.²⁾ Опис цього українського національного свята подає В. К-ко у київському „Відродженні“ (ч. 84) в статейці „Світлої пам'яті Ів. Мазепи“.

В цій статейці вражають нас місця сконфісковані гетьманською цензурою; між іншим сконфісковано теж резолюції д. Отамановського, ухвалені на Всенародньому Українському Вічі після панахиди, з виїмком першої точки: „Перенести з чужини до своєї столиці останки Петра Дорошенка і Івана Мазепи, та Пилипа Орлика, і поховати Івана Мазепу в катедрі св. Софії поруч з домовиною Ярослава Мудрого.“ Це насуває нам думку, що уряд гетьмана Павла Скоропадського не сприяв святкуванню пам'яті гетьмана Мазепи.

Становище уряду Української Держави до свята пам'яті Мазепи висвітлює протокол засідання Ради Міністрів з дня 9. липня 1918 р. поданий у харківській „Летописі-і Революції“ (1925, ч. 2, ст. 86—90 М. Р. „О гетмане Мазепе, Лизогубе і именинах Павла Скоропадского“). З цим характеристичним джерелом до історії гетьманщини 1918 р. хочемо запізнати загал нашого громадянства й тому наводимо його в цілості:

„Журнал Ради Міністрів 9-го липня 1918 року.

Головував: Ф. А. Лизогуб. Присутні Міністри: М. П. Чубинський, отаман Рогоза, А. К. Ржепецький, В. Ю. Любинський, С. М. Гутнік, Б. А. Бутенко, В. В. Зиньковський, Н. П. Василенко, Ю. Ю. Соколовський, Ю. Вагнер. Управляючий Міністерством: Д. І. Дорошенко, товариш Міністра: В. Е. Брунст, товариш Державн. Контрольора: Д. В. Балійський, Державний Секретар: І. А. Кістяковський. Запрошені: А. А. Палтов, Н. А. Гаврилов, М. М. Могилянський. — Секретарював: В. Ф. Дітятін. — Засідання відкрито в 22 год.

Слухали: 1) Позачергове повідомлення Голови Ради Міністрів про панахиду по гетьмані Мазепі, яку гадає відправити товариство „Батьківщина“ 10. липня в Софійському Соборі.

Постановили: 1) Голова Ради Міністрів повідомив кабінет, що товариство „Батьківщина“ зверталося до нього з заявою, в котрій зазначає Урядові необхідність встановити 10. липня, в день пам'яті

гетьмана Мазепи, національне свято і в цей день не працювати в урядових установих, а також звертає увагу на необхідність присутности членів уряду на панахиді 10. липня в Софійському Соборі.

В зв'язку з цим Голова Ради Міністрів ознаямив кабінет з поглядом представника вищої української церковної влади Митрополита Київського і Галицького Антонія на можливість самого відправлення панахиди по гетьмані Мазепі. Владика Антоній в розмові з паном Гетьманом і Головою Ради Міністрів висловився в тім розумінні, що з канонічного погляду відправлення панахиди по гетьмані Мазепі не може бути допущено, позаяк над ним було проголошено церковне прокляття.

З огляду на це всякий священно-служачий, в якому він не був стані, за відправлення такої панахиди підлягає церковному Суду.

Рядом з цим Владика Антоній, знаходячи церковне прокляття, котре лежить на гетьмані Мазепі, несправедливим, висловив свою згоду підписати телеграму пана Гетьмана до Патріярха про здійснення цього прокляття.

Після відповідного дозволу Патріярха всякі припинення з боку духовної влади до відправлення панахиди відпадуть.

Обмінявшись по цьому питанню думками, Рада Міністрів одноголосно визнала, що день пам'яті гет. Мазепи, якого національно-патріотична ролля в історії України уявляється дуже спірною, національним святом лічити не можна.

З огляду на це немає ніяких підстав, щоби не працювати в цей день в урядових установах.

Разом з цим Рада Міністрів, не бажаючи стиस्कати служачих в урядових установах в здійсненні їх релігійних змагань, визнала можливим надати право начальникам відомств визволити служачих, котрі бажають помолитись на панахиді по Гет. Мазепі 10 липня від праці і дати можливість бути на панахиді з тим, що по скінченні її всі вони повинні повернутись до виконання своїх службових обов'язків.

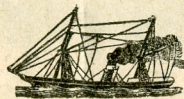
Далі Рада Міністрів постановила, що в сучасний мент ніякі вуличні маніфестації ні при яких обставинах не можуть бути допущені.

З огляду на це, в випадкові замірів після панахиди 10-го липня зробити маніфестацію, вжити всіх заходів до того, щоб не було ніяких порушень громадянського порядку. Сучасна постанова прийнята 11 голосами проти 2-ох.

На останку Рада Міністрів **визнала** небажаним, щоби **хто небудь з її членів** був на панахиді 10-го липня“.

1) „О снятіи анафемы съ гетмана Ив. Мазепы“ у варшавському „Слов-і“, ч. 68 за 1932 р.

2) „Відродження“, Київ 1918, ч. ч. 81 і 83-84.



Гміндські типи і краєвиди

Уривок споминів*)

Написала: Ірина Олеськова

В бараку під лісом я пережила два тижні. Секціон додержав слова, приносить мені бараболу, молоко, овочі, кукурудзянку — все, що можна було дістати. Діти повеселіли, гралися перед баракком, вигрівались на сонці. Лиш до ліса не ходили, бо ліс був відгороджений від табору дровами. Але жінки дали раду, бо щож дріт? можна перетяти. Страва була та сама, що на квантанні, але вже багато жінок і дітей їли її. Я часом покушала її й досі не розумію, як могли наші люди їсти такі юшки і пити рано ту брудну воду. І не розумію, як могли варити такі страви? Наш нарід звик до простої їди і не в простоті річ, а лиш в приладженні. З того пенцаку можна було зварити смачну кашу, чи з кукурудзянки кулешу і всі могли її їсти. Чому так партолили ті страви, не розумію. Не даром залишили ми навіки в таборі 11.000 людей — дивно, що не більше.

Чи тим, що вдумали ті юшки, здавалося, що як вкинуть у пенцак кавалок смердячого мяса, то це вийде на здоровля галицьким збігцям? Наш селянин до війни жив без мяса, а був здоровий і тяжко працював — а тут конечно обдарувували нас мясом.

Але то ще була добра, дуже добра страва — пізніше була багато гірша. І був ще добрий хліб, дуже добрий — хотяй тяжко було його проковтнути. Всеж таки був з муки. Пізніше був гірший, багато гірший, що його діти звали „соломяний“, бо було в нім більше січки, як муки. Це не байка, а таки правда. А бідні діти глодали по кутах той хліб — а тому по кутах, бо боялися, щоби хто не відоймив.

Але то пізніше, значно пізніше. В 1916 році галицькі збігці ще їли хліб з муки.

Нудьга — страшна невимовна нудьга. Сидять жінки на причі і думу думають сумну-невеселу. Сонце жарить, що годі вихилитись з бараку. А наші жінки сидять, згорнувши руки — гей! чи чув хто таке? Ті невсипущі робітниці, що від раннього ранка до пізної ночі звикли працювати — сидять дурно, бо не мають що робити. А бувало, говорила одна до одної: „то чуєте, кумо, й умерти не буде коли. Як прийде тота година, таки так ходячи прийдеться вмерти“ — от і діждались — маєте доволі часу — і смерть застане вас не при роботі.

З тої нудьги чіпаються одна одної за якунебудь дрібницю і виходить пекло. Зрештою, тяжко стільки газдиням жити в одній хаті, топити в одній печі.

Градуси ходять щодня, та щодня не стає когось в бараку. Градус показав горячку, забрали в шпиталь.

Ще в дорозі я довідалась, що моя влада, цебто Краєва Шкільна Рада, перенеслася до Бялої (на Шлеську) і я написала туди, що евакуувало мене військо і що нахожуся в таборі в Гмінді. В дуже короткому часі я дістала чеком платню і то наперед. Це мене трохи потішило, бо хоч то і не великі гроші, а всеж таки гроші. Бодай що то за них куплю і діти не голодуватимуть.

По двох тижнях моя квантанна скінчилася. Не лиш моя, але всіх тих, що в цих двох тижнях не захворіли. Нас порозділювали по бараках — я попала в 77 барак, **Славний барак**, призначений для безробітньої інтелігенції. Думаєте, лиш тепер є безробітні? Були й тоді.

Перед заходом сонця я перейшла на нове „помешкання“. Довга шопа неліплена й небілена — поділена на чотири „цимрі“, причі на долині, причі на горі — високий комин, десь там під стелею електрична лямпа — над дверима малі віконця. І більше нічого. Чиж галицькому інтелігентові, що попав „по дурному“ в табор, треба чого більше? Бо бачте були такі, що приїзджали в табор „мудро“, особовими поїздами, порядно вбрані, з готовими декретами на добрі посади, або бодай з поручаючими листами — а були такі, що попали сюди „по дурному“, бо приїзджали з транспортом, нужденні, брудні, без декретів і без листів. Це були ті, що їх виганяли з рідних сіл — бо на село падали шрапнелі і бомби. А сказано було цивільний народ не наражувати на небезпеку — краще його в табор!

Страва та сама, що в попередніх бараках, воздух гірший, бо ще й якісь „духи“ миделка, то примуси, то біда знає що. Секціон, півінтелігент, незвичайно симпатична людина (називався Палагійчук), поміг мені вишукати місце, поскладав ліжка, приніс мидницю, збанок, мило, навіть зеркало. „Тут буде Вам добре і весело. Самі інтелігенти, одна лиш родина селянська, але дуже гарна, а то саме панство. От ззраз посходяться — пішли на прохід. А як чого потребуєте, то я все є он там в маленькій кімнатці, закличте лиш“.

Секціон відділив мій кут деками від цілої цимри і я найшлася майже в окремі кімнатці.

Звідкі така чемність? думаю — чи не впала йому в око моя чорноока Текля? Аж опісля я довідалася і переконалася, що це був таки добрий і учинний чоловік і старався як міг улекшити нашу долю. Текля задоволена, що маємо покій, взялася ладити вечеру, а я витягнулася на ліжку і якісь думки перелітали собі світами — горами — лісами — аж чую знайомий голос. Хто це? знайомі? Дійсно знайомі: п. Домбровська з дітьми. Марійка-Підгірянка — ясна, лагідна, добра. Хто знає Марійку Підгірянку, той не вірить: „що як нема риби без ости, так нема чоловіка без злости“. В цій людині не було ніколи зерна злости, як не було неправди. Я знала її ще молодою дівчиною — десь-колись ми познайомилися в косівських горах на якихось вечерницях. І я тоді не могла надивитися на її дивно добре личко. Глубокі сині очі лиш посумніли — нужда і мука людська насунула на них цей смуток. Була тут п. Заclinська жінка Богдана, о. Сірецький священик з товмацького повіту, п. Кливакова жінка священика, який опинився десь на Сибірі — а всі вони з малими дітьми.

Були ще дві сестри Буковинки п. Боровські

*) Гляди ч. 6. „Л.Ч.К.“ стаття „Перший день у Гмінді“.

і якісь молодці. Молода братія мала скрипки — грали, співали.

І була одна селянська сім'я, про яку згадував секціон. Була це стара мати з трьома доньками. Дві доньки замужні селянки, а третя п. Текля Кондратишин студентка філософії. В ті часи студентка філософії, був у нас „білий крук”. Щойно в часі війни наші жінки кинулись до вищих шкіл і що крок стрічалось якусь панну доктор. Злосливі говорили, що була собі така воєнна матура „Крігсматура” — яку кожний міг здати і записатись на університет. П. Кондратишин здавала перед війною матуру вперед семинарійну, а опісля гімназійну. Був це визначний талантист і надзвичайно ніжна людина.

Нудьга-нудьга — сядь, згорни руки і сиди. В бараку горячо, перед баракком ще горячіше — в ліс не пускають, в місто не пускають — діла ніякого. Книжок нема, часопис прочитаємо від дошки до дошки, як лиш дістанем. Балачки надокучають так, що радше не слухати. Кожний оповідає лиш про своє нещастя і старається перекопати тебе, що якраз його нещастя найбільше на цілому світі.

Марійка Підгірянка, що більше думала про других, як про себе, виїхала до Кірхбергу, за нею майже всі з 77 баракку. Був це фільварок барона Клінгера, власника великих дібр. Там стояла „наша” худоба і багато наших людей працювало в Кірхбергу на панських ланах. Там і основано маленьку школу, а учителювали в ній пп. Домбровська і Заклинська, що довго про це старалися. Мені не пощастило, мусіла залишитися в таборі.

Як перейдуть „градуси”, йду на мандрівку. Вперед йду до заряду довідатись, чи нема в тім великім таборі якої роботи для мене. Якоїнебудь — але нема. Опісля оглядаю собі табор, заходжу в кожний барак, познайомлююся з людьми. Скрізь нудьга, нужда, блощиці, сварки і найстрашніше зі всього — недуги.

Нераз я чула про табори, бараки і подібні дива, але не уявляла собі, як це виглядає. Може лиш цей наш табор такий, може другі кращі, або гірші, хто його зна. Гміндяни казали, що нема на світі нічого гіршого як Гмінд.

Табор віддалений від міста півтора, може два кілометри. Певно не знаю, не міряла, але мабуть так.

На великій чотирикутній площі-трясавиську стоїть табор. Не знаю чому у нас говорять лиш про один „чотирикутник смерті” — той на Великій Україні! Це вже другий, перший залишили ми за собою в 1918 році.

Біля брами дімки, в день і ніч сидять урядовці і відбирають або видають людей.

Праворуч таборова почта, за нею кантина для урядовців, а за кантиною — ОлімпіVerpackungsverwaltung. А на Олімпі боги й божки. Новочасні боги з докторатами, людськими назвиськами, гарно одіті.

Дечим ріжнилися від старинних богів. Не любили людей, але і жертв не ждали — самі собі брали. Не пили божеського нектару, лиш новочасні лікери й вина, не їли амброзії, лиш смачні страви — зовсім як люди — але як звичайні люди, не як галицькі збігці. І доступ до них був

тяжкий, тяжчий як до старинних.

На чолі табору стояв бог — ну звичайно найстарший Зевес, а його людське назвисько було Др. Бухнер. Він полагджував лиш справи великої ваги — такі, де входили в гру сотки і тисячі корон, а може й міліони. Це було його діло: стояти на сторожі державного майна. Його заступником був Українець Др. Осип Білинський, бувший комісар Староства. Всі дрібні справи він полагджував. На його вутлих раменах спочивав дійсно цілий табор. Кожний йшов до нього з кожною дрібницею. Ходили за роботою, ходили за хатами, ходили за стравою. Він як міг, так полагджував всі ті дрібні справи. Одному відмовив, другому обіцяв, з третім не мав часу говорити. Як чого не міг зробити — не міг — кажу, бо були й такі які, говорили, що не хотів, розкладав руками та казав „не дасть ради”. Так найчастіше говорив. Бо дійсно всі справи залежали від Зевеса, але не всі хотіли ставати перед його божеським обличчям. Воліли обійтись при словах: „не дасть ради”.

Другий бог то був — в старині не було шпиталів, то й не треба було шпитального бога. Не було тоді бараків тай наряд був здоровий, тому цей бог мав лиш людське назвисько Др. Редлер.

За весь час ані один раз не мала я чести стати перед ним, хотяй діти мої тяжко хорували, опісля я була членом самаританської помічі. Цей бог пильнував як і Зевес державного майна. Бо величезне майно йшло на улагодження шпиталів, удержання цілого штабу лікарів, сестер, прислуги — но і на хорих. Просту лікарську роботу зробить і простий лікар, а державне майно пильнувати, це божеське діло. І робив тую просту роботу заступник бога Schefarza Др. Іван Ціпановський. Не розуміла я тоді й сьогодні не розумію, як міг один чоловік двигати на своїх плечах таку великанську працю. Рано в шпиталях оглядав він і просліджував тяжче хорих, урядовав в бюрі, куди йшло тисячі жінок то за перепустками до шпиталів, то за картками на молоко, то довідатися про своїх хорих. В бараках щепив, оглядав, ганьбив, заглядав до бараккових кухонь, кушав страви, в шпитальних кухнях перевертав все до гори ногами, як найшов що в недогляді. По полудні знову те саме, щей приймав в амбулаторії тяжко хорих, пересвітлював, оперував. А вечором ходив на засідання всяких організацій. Все був веселий, відносився до всіх, як до найрідніших. Коли цей чоловік спав, їв, спочивав, не відомо. Виглядав знаменито, не було мабуть людини в таборі, щоби не мала до нього діла і то не один та не два рази. Тягнулися за ним жінки, як йно показався на дорозі, а він сапів, кричав, ганьбив, але все зробив. Знав всіх і всі його знали. Народ мабуть не знав, що є ще якийсь „старший лікар”. Др. Ціпановський це був шефгерц, наш Ціпановський з Городенки.

До помічі мав цілий штаб лікарів і медиків, сотки сестер і послугачів.

Всі мусіли працювати без віддиху ну, найби там що не „кляпувало”, пакуй чоловіче манатки і йди куди хочеш. Велику кривду робили люди Др. Ціпановському. Говорили, що бере дуже велику платню, а забували, що за таку працю не було завеликої платні. Говорили, що не бувби

в таборі, мусівби йти як військовий лікар на фронт. І що з того прийшлоби кому? При війську було багато лікарів, відданих своєму званню — тут в таборі був він лиш один. Я навіть не уявляла собі табору без нього. Хто зна, чи й одна хора дитина булаби вратована без його помочі, чи не всі залишилисяб на кладовищі в Гмінді. На нужду і кривду він не мав ради — на це були боги — але він і богам не боявся виказувати їх злих діл. Велика шкода для всіх, що нема в живих Дра Ціпановського. Я в імени всіх матерей Гміндячок, що їхні діти були під його опікою, складаю найнижчий поклін його могилі. — Земля Тобі пером, Великий Робітнику!

На Олімпі сиділи ще й інші боги й божки, всілякі Гофери, Давери, Біцани і хто його знає, які ще. Що вони робили, не знаю і мабуть ніхто не знає. Пильнували державного майна, щоби не покотилося в чужину і остало дома!

За Олімпом, що зверху не представляв собою нічого надзвичайного, були величезні крамниці: *Warenhaus*. Управителем був галицький жидок Качка чи Качкес — мав колись крамницю з черевиками в Тернополі. Крамниці були поділені на відділи, кожний відділ мав свого шефа і численну обслугу. Не було серед цілого того штабу ані одного Українця. Щож, чи ми приїхали сюди працювати? Не досить, що вигнали нас з рідних хат, з рідних сіл, ще до того всього заставляти нас до роботи? Австрія — мати дбає про своїх дітей, а про Українців найдужче, навіть престолонаслідник вміє по нашому говорити! Не годиться нещасливим людям ще й роботою докучати. Хай посидять собі, відпочинуть.

За крамницями варстат. Довгий барак, поділений на відділи. Вберуть тебе чоловіче, як сам схочеш — таж самі віденські кравці і швачки! Розумієш — віденські!

Довгими рядами стоять машини до шиття, а при них всякі Клерхен, Гретхен, Міці — нема ні одної Марійки ні Галі. Нащо мають мучитися наукою наші дівчата. Як вернуть в рідні села, то ця наука на ніщо не придасться, бо у нас інакша ноша — як вернуть — та чого їм вертати? Чи — це не однаково в якій землі лежати?

Та й взують тебе чоловіче, як сам схочеш — і гарно bestії роблять, по віденськи, нашим людям не треба знати такої роботи, бо щож у нас? — чобіт тай по взуванню. Чого там не роблять в тих варстатах? Урядять тобі столярі хату, як захочеш — не знаю лиш, чи домовини роблять. Мабуть збивають їх таки наші люди, бо ця робота забралаби в варстатах дуже багато рук і часу. Кращих не треба, бо смерть обминає тих, що їм треба кращих, дорожчих — а береться чомусь лиш до тих, що їм треба лиш чотири дошки, можуть бути й негибльовані. Все те добро для нас, галицьких збігців. Як маєш чоловіче гроші, можеш собі купити, як не маєш, то й так дадуть, але дарованому коневі не заглядай в зуби.

За варстатами церква. Високий великий барак, завдяки нашим священикам, в середині уладжений. Чи знаєте, де ховалися матері з хорими дітьми? — в цій церкві.

Прийдеш до церкви, а тут по кутах жінки з дітьми на руках — „господи, не дай пропасти — визволи нас“. А діти плачуть і стгнуть, зви-

чайно хорі. Як надходили градуси, то жінки постійно ховалися з хорими дітьми в церкві — так боялися шпиталів. Не одна хора дитина перестудилася і зійшла зі світа через те, але мамі здавалось, що її ратує. Парохом абору був о. Омелян Король, мабуть парох Саранчук. Добрий був і незвичайно чесний чоловік. Багато праці вложив для нещасливих людей. Були ще другі священики: о. Курилович, що згинув трагічною смертю в Коломиї за часів нашої влади, о. Шуль, о. Романюк. Всі вони працювали менше або більше. Найбільше праці дав таборові о. Др. Микола Конрад з Тернополя. Мабуть він другий робітник по Др. Ціпановським. Як отворили в таборі гімназійні курси, які обіймали нижчу гімназію, о. Др. Конрад був директором, катехитом і професором цієї гімназії.

Зараз за церквою стояла школа. Бараки — довгі — широкі — получені коридорами. В двох перших містилася народня школа п. н. *Beshäftigungskursen*, в третьому гімназія. Вздовж бараку коридор, а по обох боках салі. Високі, чисті, ясні, добре улажені, з нерухомими пультами, з великими залізними печами. В першому бараку було помешкання управителя п. Луки Гарматія, якого я знала як учителя з Голов в косівському повіті і велика канцелярія — в другому знова салі і салі і ще одна канцелярія. Тут містилася школа деревних виробів під управою п. Дзьобінського, учителя промислової школи в Коломиї. Дальше містилася гімназія. Учителювали там, оскільки памятаю: пп. Іван Чепига, Клим Чичка, Омелян Бачинський, Корнило Заклинський, а на приготовчому курсі п. Яків Зазуляк. Пізніше приїхав ще проф. Гнатишак. Може їх і більше було, але не памятаю.

Школа баракова підлягала місцевій Раді — якої предсідником був Зевес, Раді повітовий — це є Гміндянській і Культурній Раді в Відні. З рани повітової Ради візитував школу інспектор Німець Аман, а з Культурної Ради посол проф. Колесса.

За школою бараки — бараки. Ліворуч „вільні“, праворуч „за дротами“, а дальше шпиталі, шпиталі, шпиталі, — а за ними кладовище. Табор був поділений на т. зв. секції. Секцій всіх було вісімнадцять. До кожної секції належало вісім бараків, кожний барак мав чотири великі „цимри“, маленьку „цимру“ для секціона і малий підручний магазин. В кожній „цимрі“ мало міститися 48 людей. На чолі секції стояв інспектор, а на чолі бараку секціон. На становищах інспекторів були самі наші люди, бо вони мусіли бути в вічнім контакті з народом, а німці не розуміли нас. Праці мали дуже багато. Роздратовані жінки чіпалися тих інспекторів за кожную дрібницю і нераз прийшлося їм добре намучитися, заки дійшли до ладу. Інспекторами були майже виключно студенти теології. Декотрих з них я стрічала як священиків, а то вже навіть каноніків.

Були між ними дуже гарні люди, що цілою душею помагали нещасливому народові. На першому місці поставлю пп. Дмитра Беззюка, Василя Рудка і Максимюка. Це були незвичайно добрі люди і нарід любив їх, хоть і заводив з ними сварки. Як переходив хто добре одягнений і подібний ще до живого чоловіка, то говорили: „ади,

Бедзюків пішов, або Максимюків". Про інших не можу нічого сказати, бо я особисто мало мала діла з панамі інспекторами, пишу те, що знаю від людей і що кожний бачив.

Всі інспектори підлягали надінспекторові Дмитрові Луканюкові. Був це правник родом з Тюдева косівського повіту, — а він знова богіві.

Про надінспектора скажу тільки, що люди боялися його, а підвладні хвалили його за справедливе і добре відношення — але занадто не був люблений.

В кожному бараку був секціон — він підлягав секційному інспекторові. Були це все наші люди або інваліди, або такі, що якимось дивним дивом не служили при війську. Ех ті секціони! Найбільше приходилося від них терпіти — правда, що і їм була „остатня година". Юшка смердяча, секціони винні, діти пішли в шпиталь — секціони винні, блощиці їдять — секціони винні! Давали вони школи людям, але і їх ніхто не жалів.

Кожна секція мала свою секційну кухню. Там вже очевидно рядили німці й німки. Kücheleiter-и були це кухарі хіба тюремні, бо не мали поняття про варення. Ні одної страви не зварили, як годиться. При кухні був маґазин з харчами, там очевидно рядили також німці. Деж наші жінки моглиби варити страву? Щож вміє зварити галицька селянка, яка видить мясо раз в рік на Великдень. А тут мясом, чи пак падлиною годували наших людей. Це тільки німецькі кухарі вміли зварити і приправити. Неправда — мали там роботу і наші жінки. Мили посуду, чистили підлоги, виливали помиї. При кожній Секції був великий маґазин з убранням, черевиками, деками, ліжками. Само собою розуміється, що й тут Українця і на лік не було. Здається, що пів року видавали людям білля, черевки, убрання, хустки. Інспектор подавав список своїх людей і провадив їх до маґазину. Там діставали все потрібне. Лиш диводивне, не було там гарних черевиків, добре скроєних убрань, які виходили з варстатів. Щож, чи лиш галицькому збігцеві треба було одягатись? Всюди вже біда і дорожнеча. І місто бідне і Відень у нужді.

Після мого обчислення, в таборі могло поміститися, з виключенням шпиталів, в самих бараках 27.648 людей, а знаю напевно, що число їх доходило до 48000, з того виходить, що деколи, а головно зимою, як люди вернули з роботи, в одній цимрі містилося багато більше як 48 людей.

Були ще в таборі люксові бараки — предмет наших мрій. Довгий, вузкий барак, 10 дверей — а за дверима, слухайте добре — кухня і покій. Окреме помешкання для тебе і твоїх дітей. Зласна хата, чиста, вибілена. А в тій хаті все, що до життя потрібне. Світло маєш, вуголь привезуть під хату, їсти дістанеш, вбрання дістанеш. Жий та будь! Але ці помешкання лиш для тих, що в службі. Якщо ти чоловіче не маєш служби, бо твій ніс або язик не сподобався богіві, так сиди в бараку і пропадай.

Звичайно де є боги й божки, мусять бути й божата. Давно колись вони жили в лісах, горах, водах, прокидались метеликами, водяними паннами — сьогодніж вони мусять працювати, бо такі часи прийшли — війна. Не вжеж їм ходити

з міста до праці? Були й наші, що мешкали в люк-сусах, але це були ті, що, „мудро" їхали і зараз дістали службу — хто в школі, хто в якому уряді. Щасливі ці урядовці — Angestellte — їм і в місто можна піти і куди захочуть.

А часом лучалося, що по довгих стараннях дістанеш службу, але хати нема, бо в призначеному для тебе помешканню живе якась Гретхен. Вона не воробець, щоби могла так раз-два перенестися. Ти що інше, тобі казали йти з хати, з власної хати, що ще її діди заклали — тобі легко було перенестися. І щож тобі треба було брати з собою? Одна дитина на руках, друга держиться запаски, а старшенькі вже й самі біжать.

А тут призбиралось трохи добутку, треба перевезти — то й треба ждати вечора, бо по дневі нема часу — щей темного вечора, бо ще хто побачить, тай подумає, що краджене! Під лісом були т. зв. Knabenhort-и і Mädchenhort-и, захисти для хлопців і дівчат. Туди приймали дітей школярів, але треба було великої протекції, щоби там дитину примістити. Давали там дітям краще їсти, було чисто і воздух був багато кращий, як в середині табору. Піклувались нашими дітьми очевидно сестри німкині. Деж наші дівчата надавались до такої роботи? А було їх досить. Семінаристкі, учениці всіляких шкіл, сільські й інтелігентні дівчата. Деж так давати їм під опіку дітей? Підлоги мити, білля прати — але коло дитий ходити?

Був ще великий сирітський дім, в якому містилося около 200 круглих сиріток. Часом дитина й іменні свого не знала, такою маленькою ще осиротіла, але це пусте. Сестри-німки надавали їм одно імя: „Швайн".

Був ще дім сліпців Blindenheim. Там управителем був наш чоловік учитель Іван Гуменюк, людина надзвичайно чесна й добра. І хотяй і там були сестри-німкині, всеж таки п. Гуменюк тримав все в руках і не дав сліпцям робити кривди.

Пригадую собі, як він лежав тяжко хорий — безвихідно хорий. Ми прийшли його відвідати. „Прошу Вас, як мене не стане, заглядайте тут з часта — нічого мені не жаль, ні нікого — лиш цих нещасливих людей" і в його добрих очах блистали сльози.

Це була одна частина табору для живих і здорових. Була ще друга: — шпиталі — шпиталі — шпиталі.

І як бараки ділили на бараки „за дротами" (кварантанна) і „вільні", так і шпиталі ділили на шпиталі „за дошками" і „вільні". В вільних шпиталях перебували хорі на кір, ангіну, всі хороби горла, чахотку, старість, божевілля й голод. Сюди можна було дістатися за перепусткою від Дра Ціпановського.

В бараках „за дошками" перебували хорі на заразливі недуги: шкарлятину, дифтерит, трахому, тиф.

Шпиталі були знаменито уряджені. Чистота в них панувала незвичайна.

Довгими рядами стояли білі ліжка, переважно ліжочка. Постіль на них сніжно-біла. Хорі діставали добрий, навіть дуже добрий харч і доволі молока. Др. Ціпановський сам доглядав, чи не діється хорим кривда, сам укладав, що мають

варити. Але той чоловік мав лиш двоє очей, а шпиталів було багато, багато. Гідними його помічниками були доктори Філяс, Сандул, Вітошинська, чех — Конрад і жид — Бріскер. Цей останній видавав цілу свою платню на забавки для своїх хорих дітей.

Реконвалесценти діти любили його як батька, а він сердешний бавився з ними як дитина.

Військо йде — попереду сотник, це Др. Бріскер в високій паперовій шапці, з шаблею в руці, а за ним діти в шапочках з шабельками, а там дівчата в високих білих капелюхах, маленькими рискаликами роблять грядочки і садять квіти.

Спав з дітьми, їв з дітьми, не відступав від них.

Діти в інших шпиталах сумні, бояться „доктора” — а тут на його від розяснюються бліденькі личка а глибоко запалі оченята блестять радісно. Були ще медики й медички, що дуже гарно відносилися до хорих, в першій черзі п. Шматерівна і дві сестри Полотнюківні. В шпиталах сестри-німкинні — самі німкинні. Розпука брала хорих, бо не могли з ними порозумітися. До послуги були наші галицькі дівчата й вони доводили до порозуміння. Сестри були злі, ненависні, як лиш ніхто не видів, знущалися над дітьми, а слово Schwein розкохалося безнастанно високими білими саями.

Дві з них були гідні носити імя сестри милосердя, це добра незабутна сестра Кляра і гарна як весняний ранок, молоденька, з дуже високого роду, сестра Роза.

А поза ними прості ординарні дівки. Добре їм платили і добре їх годували. А наші інтелігентні дівчата гинуть з нудьги і голоду!

Та ціла армія сестер нікого й нічого не боялася, лиш Др. Ціпановського. Тримав їх остро і вимагав праці і точности та материнської опіки над хорими, особливо над дітьми. Але цей чоловік не міг всюди бути рівночасно, бо шпиталів було багато — дуже багато.

А кожний шпиталь мав кухню, а при кухні маґазин, а в кожнім маґазині: масло, покладки, свіже м'ясо, овочі — все потрібне для хорих, а тоді вже була дорожнеча і тяжко було такі річі дістати. То там часом — щось таке бувало, що хорі діставали не те, тай не тільки, скільки їм після приписів Др. Ціпановського належалося. Щож? сестри мали „знайомих”, лікарі свояків, якась там лікарка галицька жидівка мала сестру, що мешкала в місті — а сестра мала дитину і часто приїздила показати теточці дитину. А діточі візки, хоть і не важкі, всеж таки дещо в них влізеться. Всіляко бува-звичайно як на війні.

За шпиталем довга-довга шопа-барак, це трупарня. І коли не заглянеш до неї, то все побачиш білі прості домовини, що стоять на підвищенню довгими рядами — а в домовинах біляві, чорняві, русяві головки й маленькі воскові рученята.

А біла кожної домовини стоїть мати, щоб на-

дивитися, бо ось-ось прийдуть, закриють домовину, винесуть он там — і як не було дитини. А стільки ночей не переспаних, стільки надій несповнених було в тих матерей. А скільки тихих пісень-колісанок неслоь колись нашими полями-лугами. А он там кладовище — поскладають рядами, в довгу широку яму ті білі домовини — добре, що не глибоку — бо пішлиби з водою ваші діти.

Шпиталі мали свій окремиий заряд: Schpitalsverwaltung. Там крім німців були і наші люди пп. Сайкевич, Богачевський і кілька медиків. Приймали транспорти хорих, провадили списи недуг.

От і цілий табор — трясовисько — багно.

Були ще всілякі бюро. Бюро посередництва праці провадив Др. Василь Маковський, який забрив сюди з Талергофу. Бюро евіденційне провадив Др. Глярій Бачинський. Опісля відчинено ще одно для повертаючих збігців: Heimbeforderungsbureau. Цеї назви абсолютно, ні одна людина не вміла вимовити.

Праця Дра Маковського була дуже хосенна. Тисячі жінок тиснулося до його бюро — а він кожній порадив, вишукав роботу. Виїзджали цілі транспорти робітників на жнива на Чехи, на Морави. І заробили і відітхнули. А як поклалися спати, то може снилося їм, що жнуть на своїх рідних полях. Вертали здорові, веселіші, з грішми, що ратували їх бодай якийсь час від голоду. Але мимо всіх зусиль не міг Др. Маковський вислати всіх на роботу, а наші люди були виснажені нуждою. Табор все таки був повний. Роздратовані нудьгою, безробіттям і горячом, заводили бійки, сварки. Навіть в нашому 77 інтелігентському бараківі не було спокою. Приходило й до бійки нераз. Літали суконки, книжки, а то й одного разу скрипка полетіла.

Я і пані Кодратишин старалися дістати яку-небудь роботу і що дня рано йшли до заряду. „Йдемо”? питала вона раненько — хіба не йдім, однаково з нічим вернемо”. Таки ходім, може? а як ні, то що нам шкодить і так не маємо що робити”. Вбираємо свої „репрезентаційні” сукні і йдемо. І так ходили ми що дня, що дня, аж надокучило. Часом нас приймали, часом і ні. А ми так мало вимагали. От приміром складати білля в маґазині — за це платили 4 к. денно, а найважлише той люксус-барак, але не було місця. Всі заняті. Зрештою це не робота для жінок з „середньою освітою”. Цю роботу можуть робити прості німецькі дівки.

До Зевеса ми ніколи не йшли. А др. Білинський розводив руками і говорив: „не дасть ради, прошу пані — не дасть ради” — „пізніше щось буде, але наразі”. — „Пане Доктор — бійтеся Бога — не можемо жити в бараку — не уявляєте собі, яке там життя!” — „Можна привикнути до всього прошу пані, можна привикнути — війна — щож я пораджу?” І дійсно, що він міг порадити — той заступник бога?

Сказано було з Олімпу: „Там-а-там посадити стільки-а-стільки Міц, Кетхен і т. д. — богів треба слухати, бо вони мстиві.



40 хвилин командантом бригади

Спомин б. хор. У. Г. А.

Написав: *Олесь Бистренко*

Було це в травні 1920 р. 3-а Червона Укр Гал. Бригада вивіла в с. Митках к. Могилева над Дністром вірність Червоній Армії. Тому, що підчас воєнних операцій атакованій стороні було на Україні все краще бути подальше від залізниці, подався Штаб Бригади до села Н. віддаленого кільканацять кілометрів від Миток. Сот. К-анко поїхав був до Штабу Ген. Удовиченка пертруктувати про наш перехід на сторону Армії УНР. і ще не вернув, про те, що діялося з І. і ІІ. Ч. У. Г. Бригадами не було теж вісток, а червоні наступали на нас... Відтяти зі всіх сторін від світа подавалися ми в сторону польських військ, але не знали, яке вони займуть до нас становище у нововитвореній ситуації.

Село Н. лежить у балці; один беріг її легко похилий засланяв село від сторони Миток, по противному боці на узгір'ю був лісок. Штаб Бригади примістився в школі. Недалеко примістилася на подвірі кухня матеріального Штабу, якої я був харчевим старшиною під той час. Того дня, про події якого буде мова, припала мені служба дижурного старшини при Штабі. Я дав людям (кухарям і обслузі) потрібні розпорядження і пішов на дижур. При телефонічній осередній повнив службу дижурного мій краян підхорунжий Д...

Ще з рана того дня діставали ми вістки, що червоні наступають на наші частини. Около полудня отворили червоні барабанний вогонь з далеконосних гармат на ст. Митки і на наше село Н. Били густо в село. Гранати попадали вже близько нашого Штабу. В Штабі настав переполох. Старшини Штабу подалися в напрямі наступаючого ворога, в Штабі остало нас двох дижурних. Часто видзвонювали різні команданти частин, викликаючи Нач. Штабу або Нач. операт. відділу. Я голосив, що їх немає в Штабі і обіцявав покликати до телефону. Тимчасом звіти з фронту я приймав. Я щоправда в добрій вірі обіцявав покликати до апарату старшин штабу, не знаючи, куди і на як довго вони віддалилися з штабу та коли фронт. частини наглили, домагалися дальших приказів, бо ті, які подавала диспозиція і оперативний плян, вони або виконали, або не могли виконати, я знайшовся в дуже прикрому положенні. Декілька разів казав я підхор. Д. щось від себе відповідати, а сам я вибігав на подвіря і на дорогу розглянутися, чи не побачу котрогось з потрібних старшин. А гранати вибухали одна за другою щораз ближче школи (штабу). Коли я пораз 3 чи четвертий вибіг надвір розглянутися, що діється, почув тупіт кінських копит. За кілька хвилин зявився коло мене польський старшина з витягненим револьвером і запитав про начальника Штабу. Коли я заявив, що я дижурний старшина, він подав мені лист, а устно додав, що наші частини мають до 1 години зложити зброю в селі С. Я машинально отворив листа і переконався, що якась команда поль. війська дійсно на-

казує до 1 години зложити нам зброю, інакше по упливі того речинця польська армія отворить на нас вогонь...

Я пізнав всю грозу ситуації, свою безпомічність, а рівночасно велику в той мент відповідальність. Моментально опинився я при телеф. апараті. Орієнтуючися в ситуації дав я куреням, котрі ще зголошувалися, відповідні прикази відвороту згл. опущення фронту та подав до відома загрозу польської команди враз з заподанням, куди частина має прийти і зложити зброю. Коли вже всі частини, з якими було получення, повідомив я про все потрібне, я дав наказ пакувати кухню та канцелярію Штабу.

Рівночасно далися вже добре чути крісові стріли. Незабаром почали зявлятися старшини Штабу. Червона піхота була вже близько. Я зголосив Нач. Штабу про все, що зайшло в часі його неприсутности та подавши листа польської команди повідомив про видані мною зарядження. На похвали для мене не було часу, але я бачив, що Нач. Штабу був задоволений виданими мною зарядженнями.

За яких 20 хвилин з часу повороту Нач. Штабу і інших старшин залунало на узгір'ю в напрямі Миток „гура, гура“!.. Це йшла вже нам на п'яти сов. піхота... Криючися попід гини перед гарматними стрільнями втікали ми за село. Шляхом за селом втікали наші підводи, декотрі чвалили полем... Всіх підганяли вибухаючі тут і там близько гранати та шрапнелі... Далеко праворуч малячів відділ польської кавалерії, що обнимав по наших частинах фронт, ліворуч під сугорбком уставлена в кольону стояла польська сотня чи півкуринь і видно чекала приказу розвинути в розстрільну. Мій віз був якраз порівнявся з нею, як я побачив страшну сцену: в саму середину кольони попала граната. З того місця чути було крики. Мої коні рванули ще скорше і ми зіхали в балку, в котрій ліворуч нашої дороги стояла батарея польських полевих гармат, що здається на випадок нашого спротиву здати зброю булаб, як це заповів польський старшина, отворила на нас вогонь. За яких 5 хвилин їзди опинилися ми на скраю села С. Негайно при їзді до нього побачили ми стоси зложених крісів. Декотрі наші стрільці, що мали в руках зброю, складали її також, багато задержало укриваючи на вразх подібно як переважна частина підстаршин і старшин. Пізніше багато покидапо револьвери до стеву в Єлтушкові, а були такі, котрі мали при собі револьвери ще й у Проскурові, і аж підчас строгої ревізії знайдено їх...

Й до сьогодні не знаю, наскільки вдатно виконав я свій обовязок примусового команданта бригади, бо пізніші події не дозволили передискутувати цю квестію з тими, котрі мої накази виконували, не знаючи з певністю, що автором тих наказів був тільки — хорунжий.

Бій в Олександрівську

Бої 3-ої сотні У. С. С.

Написав б. чет. У. С. С. П. Франко

Ту сотню сформовано в Угриню, чортківсько-го повіту 1917 р. в жовтні. До неї ввійшли Січовики, що вийшли ціло з боїв під Конюхами та частина сотні сот. Вітовського. Команду нової сотні обняв чет. Никорак. В Галичині та сотня не брала участі в боях над Збручем, бо стояла в запасі в буйнім лушпинським лісі.

Походи через Україну — через Камянець, Вапнярку, Одесу — відбула сотня враз із цілим Легіоном без боїв. Большевики відступали так завзято, що вимусити на них бій було неможливо. Большевики при відвороті оставляли гармати та обози — велитенське військо майно, з якого користала австрійська армія тай менше німецька. Та легка добича деморалізувала обі ті армії.

Не можу забути зовсім простацькі грабежі, що їх робили чеські жовнірі — а коли ми звертали на них увагу чеських старшин, ті зовсім байдужо здвигали раменами:

— Це війна!

Одним словом чехи не любили УСС тай де могли, їм шкодили або псували опінію. Вважали, що українці повинні почувати себе русаками. І з тим не скривалися зівсім. Я був на деякий час приділений до полковника чеського полку пана М. і весь час мусів зацитькувати безупинні спори в його штабі! Деякі культурні чехи вважали, що коли „нас“ запрошено на Україну, то „ми“ повинні заховуватися як гості то значить чемно. Але деякі русофіли — знаючи що це Україна, і запросило нас правительство України — запевняли, що коли нас уже раз запросили, тоді нам „мусять“ давати все і то найліпше. Весь цукор, мук, вино, мило, золото, кватири — обовязково в сальонах — все те мусить бути „наше“. Ті тонкощі простий жовнір виривнував просто силою, не жаліючи інколи багнета.

Із Одеси ми поїхали залізницею в напрямі Миколаєва та Херсону, де сіли на пароход „Скорий“. Це було точно 12 квітня 1918 р. Подорож горі Дніпром залишила незатерте вражіння. Всюди приходили до нас селяни та інтелігенти, щоб поговорити про положення та сповістити про рухи большевиків, які в паніці розбігалися. Утікачів усюди переловлювано та розброювано. У ту пору наші війська обходилися з ними незвичайно толерантно. В однім селі виїхав нам на зустріч на чудовім воронім коні — не знати в кого його зрабував — їздець, узброєний від ніг до голови. Це був тип большевика — ситий, узброєний та безличний пан на Україні. Підождав на дорозі, аж ми підійшли до нього тай запитав:

— Авьос у вас єсть?

Очи допитливо бігали по рядах Січовичів, глумлива усмішка не сходила з дещо калмуцького обличчя.

— Ти звідки? запитав я.

— С Арлова. І не дїждавшися „авса“ повернув коня і поволеньки відїхав, витримуючи фасон.

Не знаю, кілько Стрільцям свербіла рука, щоби „зняти“ того завойовника — імперіяліста.

Але — на жаль — дисципліна перемогла. Не впав ані один оклик.

Ми плили тільки в день. В ночі плисти було небезпечно, бо в Дніпрі то тут то там лежали затоплені пароходи, потоплені большевиками.

Про один із тих пароходів „Могучий“ розказував капітан чашого парохода, що їхав ним якийсь большевицький комісар із Києва — сам один — тільки тому, що ще досі не їздив кораблем! Гнав корабель униз Дніпром, гуляв із своїми любовницями, погрожуючи безупинно револьвером капітанові, який хотів його „обрізумити“. Вкінці капітанові не стало терпцю і він відмовився вести дальше порожний корабель. Тоді комісар застрілив його, а моряки розброїли та звязали комісара й затопили разом із його гаремом.

Вже 15. квітня підплили ми під Олександрівськ (тепер Запоріжжя) і в 4 год. пополудні пристанули до лівого берега, кілька кілометрів нижче Олександрівська, напроти німецької кольонії „Нижня Хортиця“, там де „мудрий німець картопельку садить“. Та ні, вже тепер й того мудрого німця — ліквідну тай з землі стерли.

На пароход прийшли три селяни й сказали, що в місті повно большевиків. Про большевиків у місті мали ми не зовсім точні відомости.

Я був тоді адютантом сот. Микитки, команданта Легіону, то ж де міг збирав відомости, які могли нам придатися. Ще на попередній стоянці на хорунжого Бужора, так званого „малого Бужора“ напали були чотири большевики тай конче хотіли вбити. Але на крик Бужора, надбігли стрільці тай захопили всіх чотирьох. Двох із них були родовиті русаки і їх віддано під військовий суд. Два другі були наші робітники з Олександрівська і ми їх пустили. Я їм поручив піти до Олександрівська та наробити паніки. Це їм удалося знаменито. В час нашого приїзду приходили до нас утікачі з запевненням, що большевики так налякані приходом „двох“ пароходів, повних „німецького“ війська, що тікають куди можуть. Большевиків було тоді в місті понад три тисячі, добірного, прегарно узброєного війська — нас усіх разом було 350 — чи 360 люда! Але паніка зробила своє.

Стрільці — яких усюди було повно — піймали в лісі ще трьох большевиків, усіх корінно руських. Вони сказали про боевий стан військ у місті. Нас головчо обходила стація.

Бо ж звідтам мали большевики втікати. На стації стояли готові до відїзду ешелони. Большевики оповідали, що їх командування вело з німцями, які наступали з півночі в силі двох батальйонів, переговори, закінчені успішно: німці годилися на свободний відхід большевиків. Як стемніло, я поїхав на човні до німців. Їх стежа була на Хортиці та намовляв до негайного наступу. Але німці відмовилися. Казали, що мають за малі сили і боялися, що большевики, якщо ми їм відїнемо відворот, кинуться усею силою на них, а тоді вони їх не стримають. Як ми пізніше переконалися, це була повна правда. Німці дібралися до пивниць з вином яко-

гось бувшого пана і не могли би ставити ніякого опору. На те большевики числили. Але перечислилися.

Дві сотні на приказ сот. Микитки рушили на дворець, одна рушила в ліс на право (на схід), щоб перетяти залізничий шлях до Севастополя на Кримі. Але та частина пляну не повелася. Шлях був пильно боронений міцними большевицькими стежами та бронепоездом. Із тими стежами стрільці розпочали бій. Була хвилина, що навіть дібралися до самого шляху та кинули кілька ручних гранатів. Але не знищили шляху. Хоч із трудом, але ешелони почали проїздити.

А тимчасом на стації загорілося чисте пекло.

Команду третьої сотні перейняв четар Голинський молодий, незвичайно енергичний і бувалий в боях. Четар Никорак, ранений уже кілька разів, останній раз був міцно ранений в ногу в боях над Стрипою, нечаяно захворів та нарікав на страшні болі в животі. На другий день відвіз його малий підх. Каратницький малесеньким пароходиком, який вміщував усього п'ять люда, до Нікополя до шпиталю. Чет. Никорак помер два тижні пізніше по операції сліпої кишки.

Отож сотню кинув у бій четар Голинський. Зовсім правильно повів наступ із заходу та почав жакливу, часто рукопашну битву. Ручні гранати Січовиків сіяли знищення та паніку. Вся маса большевиків кинулася до втечі. Більшість таки пішки кинулася на схід. Повні ешелони погнали на південь.

Скоростріли Голинського тарахотіли безупинно. Вони були уставлені на мості над залізничними лініями. Стрільці били по повних вагонах. Деякі відважніші підбігали до потягів та вкидували в них ручні гранати. Большевики боронилися хоробрю. Їх задня сторожа доказувала чудес. Але всетаки були непевні, чи німці з півночі, почувши напад із півдня, не підуть теж у наступ, щоб відібрати хоч частину награбованого майна. Але німці не рухалися. Вкінці большевики в розпучливій обороні кинулися на стрільців. Їх потяги передерлися через наші стежі. Ми не змогли тривко ушкодити та перервати шлях. Большевики під обстрілом направили шини і ешелони таки відїхали на Крим. На двірці зробилося повне замішання. Наші сотні — разом 82, чи 84 багнетів та два скоростріли прямо згубилися серед большевиків. Гуртки наших, бігаючи коло стаційних будинків та поміж вагони, що хвилини серед ночі наштовхувалися на гуртки большевиків.

В однім вагоні вбили — чи важко ранили якусь жінку в шкіряній одежі (привілей большевицьких старшин). Казали, що це славна Маруся Соколовська, славна партизантка. Про неї ходили всякі чутки, а навіть легенди. То говорили, що вона воює проти большевиків, то проти окупаційних нім-австрійських військ. Як ми потім переконалися, тих Марусь було щонайменше п'ять! Вони воювали та гинули по різних місцях України. Аж до вагонів сотня йшла доброю розстрільною. Але розстрільна розбилася скоро на поодинокі гуртки. Серед гуку бомб, мінометів та тарахотіння скорострілів, стрільці билися дуже хоробрю. Як уже згадано,

большевики заскочені несподіваним нападом, в паніці кидали зброю та тікали. Але на стрільців почали стріляти з вікон домів та з вагонів. Підх. Бужор спасся завдяки блискавичній легкості. Коли одна жінка подавала йому хліб через вікно, друга в ту хвилину стрілила з револьверу. Бужор відхилився та вкинув через вікно гранату. Незвичайну відвагу показали ст. дес. Кордиданюк та дес. Харинюк, як вправні бомбомети.

Вулична та міжвагонна борня тривала аж до свитання. Але перше розвіднення почало зраджувати малі сили стрільців. Большевики дістали з міста кілька броневих авт. В ночі принесено на парохід одного смертельно раненого стрільця із простріленою шиєю. Помер від впливу крові, якої не вдалося стримати. До рана лежав на березі, накритий плащем сот. Микитки. Сотні поволі робили відворот в напрямі до парохода. Із ліса стягнуто стежі. Остали тільки задні сторожі.

На пароході, що весь час стояв під парою, звернений носом догори ріки, заздальгідь піднято якір. Числено секунди, бо все ще надбігали поодинокі стрільці, що відривалися від ворога, вистрілявши всі набої. Сот. Микитка велів уставити на чердаці скоростріли і вони густо засипали большевиків кулями та на хвилину спинили їх наступ. На пароход сипалися кулі. Безліч куль свистіло над нашими головами. Капітан парохода доказав спокійного героїства. Тільки, коли вже дуже „припекло“, сказав до сот. Микитки: „Пане капітане, кажіть відплисти, бо потім не можна буде маневрувати!“ І звернувся до мене, показуючи на вбитого: „А його оставимо?“

Але вже наші санітарі збігали з ношами на беріг. Ще кілька секунд і вбігли з ним на корабель. Ще один втікач метнувся без духу на чердак. Введено пару чудових коней і корабель повернув носом на ліво, зробив півоборот та скоро поплив униз рікою. Зліва сходило сонце. Кулі ще деякий час свистіли в нас над головою. А берегом бігли стрільці, що тікали перед розбісними большевиками. Деякі стрільці шукали човнів під берегом, похованих там рибачами, інші кидалися в воду та плили вниз, інші бігли долі рікою берегом.

Не згинув із них ніхто! Ми якимсь чудом мали лише **одного** вбитого та одного легко раненого стр. Сліпого.

На пристані в селі Біленьке, — 15 км від Олександрівська сот. Микитка спинив корабель на правім березі Дніпра. Там на могутній „Козачій Могилі“ поховано славного стрільця Ярему, а панакхиду відправили наш священник, здається о. Пшепюрьський, та місцевий батюшка.

Як ми довідалися пізніше, коли вже зайняли Олександрівськ, большевики на стації втратили 300 а в лісі 50 вбитих й мали вдвоє тільки ранених.

Від того чину сотню Голинського називано „безсмертною“ або „залізною“.

Д о п и с к а: Підх. Бужора називано малим, бо був дуже високий, а його старший брат, поручник, це був великий Бужор, хоч був низького росту. Малий Бужор був важко ранений в боях під Львовом та спасся у шпиталі в Кульпаркові.

Де були українські полки австрійської армії при кінці світової війни?

На підставі „Історії Останньої Війни Австро-Угорщини“ й інших джерел

Написав: Лев Шанковський, б. підхор. УГА.

(Докінчення)

Завваги до I. таблиці (гляди ч. VI. 1939 р.):

Табл. I. подає відомости про піші і кінні полки та курені австро-угорської армії. Полки ці доповнялись з точно означених доповнюючих територіяльних округ, про котрі подає відомости 3-тя колюмна. Далі маємо місце постою булави полку (Б.) і поодиноких куренів напередодні світової війни в 1914 році. Наступна колюмна подає приділ полку до корпусу, дивізії та бригади в 1914 році (в чисельнику) та в 1918 році (в знаменнику). Декотрі курені піхоти були приділені до гірських бригад в Босні і Герцеговині (: 1/10, IV/24, IV/30, II/45, IV/58, II/66, IV/77, IV/80, III/85, I/90 :), про що є зрештою відомости в цій колюмні. Національний склад довоєнних полків та куренів подано на підставі книжки:

Ehnl: Die öst. ung. Landmacht nach Aufbau, Gliederung, Friedensgarnison und nationaler Zusammensetzung im Sommer 1914.

Національний склад воєнних формувань подано на підставі власних, приблизних обчислень. Для 67, 90 п. п. і 34 полку стрільців, цитоване мною джерело не подає числа українців. Думаємо, що все-

таки українці в цих полках творили певний відсоток, а лише австрійська статистика зарахувала їх до словаків чи поляків. Завваги подають фронти, де в кінці 1918 р. боролись ці наші полки. Дальше подаємо про те докладніші відомости. Якщо йде про воєнні формування, подано докладно, з яких саме частин оці нові формування створено. Вони не мали зрештою власних доповнюючих округ і їх доповнювано до самого кінця матірними доповнюючими округами себто округами старих полків.

Багато важче усталити національний склад гарматних, летунських, технічних та обозних частин австро-угорської армії по реорганізації 1918 року. Число гарматних частин збільшено, а їх назви перейменовано. В нових, воєнних формуваннях годі пізнати старі довоєнні полки. Тому в усталенні національного складу цих частин мусимо взяти під увагу передусім **довоєнні** відносини, а потім доперва національний склад поодиноких дивізій 1918 р. Тільки така метода може допровадити до бажаного результату та виєлімінувати всі небажані помилки. Ось такі гарматні частини мали український склад в 1914 році:

Табл. 2. Гарматні, технічні та обозні частини з укр. складом в 1914.

Рід зброї	Чч.	Доповнююча округа	Місце постою	Приділ			національний склад в %	
				Корп.	Див.	Бриг.	Укр.	Інш.
Полки полевих канон	28	Перемишль	Перемишль	X	24	10 пг	60	40
	29	Ярослав	Ярослав	X	2	10 пг	20	80
	30	Перемишль	Перемишль	X	2	10 пг	66	34
	31	Станиславів	Станиславів	XI	30	11 пг	69	31
	32	Львів	Львів	XI	11	11 пг	55	45
	33	Станиславів	Станиславів—Чернівці	XI	30	11 пг	43	57
Полки полевих гавбиць	10	Перемишль	Перемишль	X	24	10 пг	?	?
	11	Львів	Львів	XI	11	11 пг	52	48
Дівізіони полевих канон к. о.	43	Львів	Львів	XI	43		55	45
	45	Перемишль	Перемишль	X	45		60	40

Рід зброї	Чч.	Доповняюча округа	Місце постою	П р и д і л			Націонал. склад в %/0/0	
				Корп.	Див.	Бриг.	Укр.	Інш.
Дівізіони польових гавбиць	43	Львів	Львів	XI	43		55	45
	45	Перемишль	Перемишль	X	45		60	40
Кінно-гарматні дівізіони	10	Ярослав	Ярослав	X	6К	10 пг	36	64
	11	Львів	Львів	XI	4К	11 пг	57	43
Важко-гарматні дівізіони	1	Краків	Краків	I	12	1 пг	21	79
	10	Перемишль	Перемишль	X	24	10 пг	46	54
	11	Львів	Львів	XI	30	11 пг	46	54
Гірсько-гарматні дівізіони	10	Перемишль	Тузля	XV	1	2Г	46	54
	11	Станиславів	Сараєво	XV	1	1Г	46	54
Форт. гарм. полк.	3	Перемишль	Перемишль	X		2Ф	50	50
Саперські курені	10	Перемишль	Перемишль	X	24	47	30	70
	11	Львів	Львів	XI	11	21	48	20
Піоніри	10	Перемишль—Львів	Перемишль	X	24	48	30	70
Обозні курені	10	Перемишль	Перемишль	X	—	—	37	63
	11	Львів	Львів	XI	—	—	58	42

Заввага: В інших спеціальних частинах відсоток українців зовсім незначний.

Як це ми вже реферували, реорганізація австро-угорської армії в р. 1918 помітно збільшила гарматні та технічні частини. Згідно з пляном кожна дивізія піхоти мала одержати:

- 2 полеві гарматні полки по 6 батерій;
- 1 важкий гарматний полк з 6 батерій;
- 1 гірсько-гарматний дивізіон з 3 батерій.

Всі ці гарматні частини творили полеві гарматні бригади, що мали таке саме число, як їхні дивізії піхоти. Беручи під увагу національний склад поодиноких дивізій, українськими по складі були ось такі гарматні частини:

- 2. полева гарматна бригада на італійському фронті в складі 6 піш. див.

2 п. г. п.

102 п. г. п.

2 в. г. п.

2 г. г. д.

- 9. полева гарматна бригада на італійському фронті 9 п. г. п. при 8 кінній дивізії

109 п. г. п. при 8 кінній дивізії

9 в. г. п. при 13 стріл. дивізії

9 г. г. д. при 50 пішій дивізії.

- 10. полева гарматна бригада на італійському фронті 10 п. г. п.

110 п. г. п.

10 в. г. п.

10 г. г. д.

- 11. полева гарматна бригада на східньому фронті 11 п. г. п.

111 п. г. п.

11 в. г. п. на італ. фронті при 16 пішій дивізії

11 г. г. д.

- 15. полева гарматна бригада на італійському фронті при 3. пішій дивізії

15 п. г. п.

115 п. г. п.

15 в. г. п.

15 г. г. д. при 159 пішій бригаді

24. полева гарматна бригада на італійському фронті при 24. пішій дивізії

24 п. г. п.

124 п. г. п.

24 в. г. п.

24 г. г. д.

30. полева гарматна бригада на балканському фронті при 30. пішій дивізії

30 п. г. п.

130 п. г. п.

30 в. г. п.

30 г. г. д.

43. полева гарматна бригада на італійському фронті при 1. пішій дивізії

43 п. г. п.

143 п. г. п.

43 в. г. п.

43 г. г. д.

45. полева гарматна бригада на балканському фронті при 45. стріл. дивізії

45 п. г. п.

145 п. г. п.

45 в. г. п. на італ. фронті при 26 стріл. дивізії

45 г. г. д.

54. полева гарматна бригада на східньому фронті при 54. стріл. дивізії

54 п. г. п.

154 п. г. п.

54 в. г. п. на італ. фронті при 32. пішій дивізії

54 г. г. д.

59. полева гарматна бригада на балканському фронті при 59. стріл. дивізії

59 п. г. п.

159 п. г. п.

59 в. г. п. на італ. фронті при 42. див. гонведів

59 г. г. д. на італ. фронті при 10 армії

Крім цього з нерозформованих гірських гарматних полків українськими слід рахувати:

10. гірський гарматний полк

11. гірський гарматний полк, оба на балканському фронті.

З гармати приділеної до спішених кінних дивізій українськими були:

4. кінна гарматна бригада на італійському фронті при 10. пішій дивізії

4 легкий гарматний полк „К”

4 важкий гарматний дивізіон „К”.

Фортечну артилерію переорганізовано на найтяжчу, при чому утворено 14 полків: 7 полків найтяжчої, 4 оборонної, 3 надбережні. 5. полк був доповнюваний гарматниками з Галичини і мав в своєму складі українців.

Зі саперських куренів українськими повинні були бути хочби частинно курені: 2, 10, 11, 15, 24, 27, 30, 43, 45, 54 та 59.

Українськими були в 1914 році дивізії: 2-га (Ярослав), 11-та (Львів), 15-та (Міскольч), 24-та (Перемишль), 27-ма (Кошиці), 30-та (Львів), 43-та (Чернівці), 45-та (Перемишль). 2-га, 24-та й 45-та входили в склад Х корпусу, 11-та, 30-та і 43-та в склад XI корпусу, 15-та і 27-ма в склад VI корпусу. В 1918 році мали ще українські частини 4-та, 10-та, 50-та, 53-та, 54-та, 56-та й 59-та дивізії.

Вже отцей перегляд інформує нас достаточо, що ні одна з цих дивізій не перебувала з початком листопаду в Східній Галичині. Всі отсі дивізії та поодинокі українські полки і курені перебували на

далеких італійському, балканському та східньому фронтах. Про їх долю та недолю розкажуть дальші рядки отсеї статті. В кожному разі, не було навіть про те мови, щоб хтонебудь, а тим паче австрійське начальне командування пересувало отсі частини до Східньої Галичини, де вони б мали перебирати для українців владу. Ось бойове „куррікулум віте” українських частин австро-угорської армії в 1918 році.

2-га піша дивізія (Ярослав).

В склад її входять українці і поляки зі 110, 40 та 95 п.п. та поляки і словаки з 4 і 29 куренів польових стрільців. В червні 1918 дивізія перебуває в Бесарабії, звідки в липні 1918 року переходить через Станиславів, Лавочне, Люблян на італійський фронт над Ізонцо¹⁾. 95 п. п. не хоче іти на італійський фронт, бунтується, проти него вживають маляр з 34 піш. дивізії²⁾. Частини дивізії перебувають на італійському фронті до самого кінця і ще 4. листопаду 1918 року провадять важкі бої над Ізонцом³⁾.

4-та піша дивізія (Брно).

В її склад входив 9 п. п. зі Стрия. В червні 1918 року полк цей боронить в складі 4 див. Мт Асольоне, де перебуває до кінця жовтня і поносить важкі втрати⁴⁾. 1 і 2. листопаду рештки 4 дивізії машерують з Лямбон до Канале С. Бово, де частина дивізії і її обози попадають в італійський полон⁵⁾.

9-та піша дивізія (Прага).

Мала в своєму складі 18-ту пішу бригаду (30 і 80 п. п.) зложеною з українців. До 9. листопаду 1918 бригада бється в Сербії і в Банаті, в складі арм. групи ген. Кевеша. Цікаве те, що коли австрійська команда зверталась до поодиноких полків з запитом, чи думають боронити границь б. Австро-Угорщини, жовніри 30 п. п. просили команду вияснити їм політичні переміни, які наступили в їхній вужчій східньо-галицькій батьківщині. Було це 4. листопаду 1918 року⁶⁾.

10-та піша дивізія (Йозефштадт).

Мала в своєму складі 19-ту пішу бригаду (15 і 55 п. п.) зложеною з українців. Бригада ця бореться в червні 1918 року над Піявою, при чому 15 п.п. переходить на західній беріг Піяви та здобуває бравурним наступом італійські батареї під Тестаду-рою⁷⁾. 18. червня 15 п.п. здобуває Меольбах і Меольо. Історія останньої війни Австро-Угорщини підкреслює бравуру „східньо-галицького” 15 п. п. і каже, що в наступі над Піявою 15 п.п. добув найбільші простори⁸⁾. В боях над Піявою 15 55 п.п. понесли важні втрати. Їх стан зменшився до 1 куреня. Здебільша ці полки відпочивають вже до кінця війни. 4. листопаду в ночі 18-ту бригаду розоружили італійці і взяли разом з бригадієром в полон⁹⁾. Безоглядно наступаючі італійці не находили ніде ніякого спротиву. Вони наступали часто на безборонного противника, що здивований кричав їм: „Перемиря, мир, мир!”¹⁰⁾.

1) ОВА VII, прилога 24. 2) ОВА VII, 409. 3) ОВА VII, 757. 4) ОВА VII, 344, 602 5) ОВА VII, 695. 6) ОВА VII, 788. 7) ОВА VII, 274. 8) ОВА VII, 293. 9) ОВА VI, 753. 10) ОВА VII, 754.

11-та піша дивізія (Львів).

В її склад входять українські в більшості 89, 90, 58 і 115 п. п. Ця дивізія перебуває в складі XVII корпусу на Україні. В перших днях листопаду дивізія здеморалізувалась в р. Одеси. „Жовніри нищили магазини, продавали оружжя і виряд, занимали збройною рукою залізниці, щоб вимусити переїзд на вужчу батьківщину”¹¹). Командант міста Одеси ген. Бельтц застрілювався під впливом цих подій¹²). З інших джерел знаємо, що 90 п. п. переїхав через територію ЗУНР до Ярослава і ніде не дав себе розоружити.

15-та піша дивізія (Міскольч).

В її склад входили закарпатські полки 66, 134, 65 та мадяри з 60 п. п. Ця дивізія перебувала теж на Україні в р. Павлограду¹³). З початком листопаду дивізія мала перейти на сербський фронт в склад групи Кевеша. Ще 1. листопаду командир дивізії ген. Ауст доносив ген. Кевешові, що полки дивізії надійні, але вже кілька годин пізніше, по переїзді кордону коло Ясіня, 65 п. п. поїхав самочинно до Мукачева демобілізуватись¹⁴).

24-та піша дивізія (Перемишль).

В її склад входили 45, 109, 10 та 77 п. п. в більшості українські. Ця дивізія входить в склад VII АК на італійському фронті над Ізонцо. Вже 28. X. бунтуються поляки і українці 77 п. п. і не хочуть іти до позицій¹⁵). Ціла 24-та дивізія попадає 4. листопаду між 12 і 3 годиною коло Поццуольо в італійський полон. Тільки деякі відділи 10 п. п. з Перемишля вириваються прискореним маршем з петлі італійської кінноти, що масово забирала австрійські відділи в полон¹⁶).

27-ма піша дивізія (Кошиці).

54-та бригада цієї дивізії мала 67 п. п. з Пряшева і 85 п. п. зі Сиготу. Багато місця присвячує історія закарпатським гуцуликам з 85 п. п. Це був бравий полк і жаль, що історія вважає його чомусь мадярським. На Коль Москін коло Асіяго цей полк боронився... камінням перед наступом італійців і оборонився¹⁷). При кінці жовтня дивізію вицофують з італійського фронту, тому, що її призначили на сербський фронт до групи ген. Кевеша¹⁸). Переїзджаючи через Трієст дивізія бунтує 14 п. п. з Лінцу та 59 п. п. зі Сальцбурга, що мають іти на фронт¹⁹).

30-та піша дивізія (Львів).

В її склад тепер входять чехи і словінці (59-та бригада) та трохи українців в 60-тій бригаді (13, 14, 18 та 27-мий курені польових стрільців). Дивізію перекидають з України на сербський фронт до групи ген. Кевеша. На цьому фронті дивізія бореться до 10. листопаду²⁰). 27-мий курень польових стрільців з Чернівців не хоче вивагоновуватись і йти на фронт тому, що не вважає себе „приналежним” до Австро-Угорщини²¹).

43-тя стрілецька дивізія (Чернівці).

86-та бригада — українці (20 і 22 стріл. полки), 85-та бригада — словінці, хорвати та італійці в 5 стр. полку та поляки в 16 стріл. полку. Ця дивізія перебуває в 1918 році в Бесарабії, звідки її переводять на італійський фронт²²). 86-та стріл. бригада входить під кінець воєнних дій до складу 44 стріл.

дивізії. Перед її фронтом б'ється англійці і американці. 31. X. бомбовим налетом італійців знищено 20 стріл. полк²³).

45-та стрілецька дивізія (Перемишль).

Ця дивізія, до якої входили 33, 17, 18 полки стрільців і 51 полк „ляндштурми” боролась на альбанському фронті, де визначився 33 стріл. полк зі Стрия в боях під Ягодіною. З початком листопаду дивізію концентрують в р. Рогатіца-Сараєво для оборони кордонів Босні і Герцеговини²⁴).

49-та піша дивізія.

В її склад входив 30-тий курень польових стрільців зі Львова. Дивізія перебуває на італійському фронті в арм. групі Беллюно і попадає 4. XI. коло Мадонна ді Кампіліо в італійський полон²⁵).

50-та піша дивізія.

В її склад входив український 130 п. п. Дивізія перебувала на італійському фронті в групі Беллюно²⁶).

54-та стрілецька дивізія.

В її склад входили переважно українські 19 та 35 стріл. полки та чесько-німецькі 29 і 30 стріл. полки. Дивізія перебуває в складі XXV арм. корпусу на Україні. З початком листопаду дивізія бунтується і арештує командира дивізії²⁷).

56-та стрілецька дивізія.

В її складі б'ється гуцульський 36 стріл. полк поруч німецьких та італійських верховинців з Тиролю. З початком листопаду італійці беруть 36-тий стріл. полк коло Роверето в полон²⁸).

59-та піша дивізія.

Поруч 24 і 41 п. п. до неї входять мадяри зі 103 п. п. та 3, 15, 26 курені польових стрільців. Ця дивізія перебуває в 1918 році на Україні, звідки її перевозять на сербський фронт до групи ген. Кевеша. В цій групі дивізія перебуває до дня 10. листопаду. Група Кевеша найдовше зі всіх австрійських частин заховала боєздатність²⁹).

4-та кінна дивізія (Львів).

В її склад входять словінці з 5 п. драгонів, поляки з 1 п. уланів та українці з 9 п. драгонів і 13 полку уланів. Дивізія перебуває на Україні, де доходить аж до Донбасу (Юзівка). Звідси переводять її на сербський фронт до групи ген. Кевеша. 13 полк уланів відмовляється послуху тому, що приналежний до Східньої Галичини і не думає битись за чужі інтереси. Його заступає теж український 9-ий полк драгонів³⁰).

3-тя кінна дивізія (Відень).

В її склад входили 3-тій полк драгонів (віденці), 8 полк гусарів (мадяри), та 4-тій і 7-мий полки уланів (українці). Дивізія б'ється на італійському фронті в зах. Тиролю. В листопаді повстали в дивізії совдети³¹).

¹¹) ОВА VII, 799. ¹²) ОВА VII, 800. ¹³) ОВА VII, прилога 24. ¹⁴) ОВА VII, 789. ¹⁵) ОВА VII, 632. ¹⁶) ОВА VII, 775. ¹⁷) ОВА VII, 256. ¹⁸) ОВА VII, 611. ¹⁹) ОВА VII, 612. ²⁰) ОВА VII, 790-791. ²¹) ОВА VII, 776. ²²) ОВА VII, прилога 24. ²³) ОВА VII, 666. ²⁴) ОВА VI, 382-384, 780. ²⁵) ОВА VII, 743. ²⁶) ОВА VII, 747. ²⁷) ОВА VII, 798-799. ²⁸) ОВА VII, 693. ²⁹) ОВА VII, 788 і д. ³⁰) ОВА VII, 776. ³¹) ОВА VII, 683.

Інші українські полки кінноти:

3-тій полк уланів перебуває в листопаді на Україні в складі XXV корпусу.

6-тий полк уланів перебуває в Альбанії, звідки відступає до Бокке ді Каттаро, де частини групи ген. Пфлянцера-Бальтіна поділяються за національною приналежністю³²).

8-мий полк уланів в складі 10 кінної дивізії переходить в листопаді 1918 року з італійського на сербський фронт. Натурально там вже не доходять³³).

1-ший і 3-тій полки кінних стрільців входять в склад піших дивізій як дивізійна кіннота³⁴).

Ось і все!

Факти, що їх ми призбирали в найбільш авторитативних джерелах доказують нам ясно, що ні одного полку, ні одного куреня, а то й сотні не переведено своєчасно з фронту до Східньої Галичини, щоб вони там помагали українцям перебирати владу. Якщо були на терені Східньої Галичини якісь запасні або асистенційні українські частини, то це був чистий припадок. Знаємо, що між цими частинами було доволі мажар, а то і поляків. Австрія зовсім не думала передавати кому небудь владу.

Навпаки, читаючи Історію Останньої Війни Австро-Угорщини бачимо виразно, що Австрійська Начальна Команда не передбачувала розпаду Австро-Угорської Монархії, дарма, що здавала собі вже добре справу, що війни не можна буде виграти. Вже з початком листопаду 1918 року видано зарядження в цілі оборони кордонів держави аж до підписання мирового трактату. Ці зарядження не переведено в цілості в життя завдяки диверсії мажарів, що виступили з мировими пропозиціями до Антанти та окремих народів двоєдиної монархії, що вже мали досить приналежности до цієї держави (чехи, югославяни, поляки, українці, тощо). Мимо цього арм. група ген. Кевеша боронила південних кордонів держави до дня 11. листопада 1918 року, хоч цієї держави вже 10 днів не було між живими. Тим самим неможливо говорити про якісь **плянкові** приготування до передачі влади українцям з боку австр. начальної команди, що не хотіла боронити перед італійцями навіть південних кордонів Німеччини³⁵).

³²) ОВА VII, 794. ³³) ОВА VII, 795. ³⁴) ОВА VII, рига 3. ³⁵) ОВА VII, 651 і д. 716 і д.

† ПОСМЕРТНА ЗГАДКА



† ОСИП ШУМСЬКИЙ,

був. старший десятник Українських Січових Стрільців, дир. Українського Кооперативного Банку в Станиславові, член Надзірної Ради Окружного Союзу Українських Кооператив у Станиславові, член Повітового Виділу в Станиславові, був. скарбник Філії краєвого господарського Т-ва „Сільський Господар“ у Станиславові, був. довголітній справник Районової Молочарні в Боднаріві, член усіх Товариств в Угринової Долішньому і т. д.,

помер у четвер 11-го травня 1939 р. в Угринові Долішньому під Станиславовом у 42-му році життя, наділений св. Тайнами.

Хоча, розмірно, дуже молода ще людина, бо 42-гий рік, це властиво сам цвіт життя, сила віку, мусів розпрощатися з цим світом, покинути на ласку й неласку долі — свою молоду дружину й четверо дрібних дітей.

Він народився дня 20. грудня 1896 р. в селянській сім'ї в Боднаріві, станиславівського повіту, ходив до української гімназії в Станиславові та в Коломиї, молоденьким юнаком застала його Велика Війна, вступив гімназійним учнем у серпні 1914 р., як доброволець до Українських Січових Стрільців, із гарячим бажанням стягти сонце волі та державної незалежности рідному народові й краєві, в результаті був ранений у бою з російським військом на горі Маківці в Карпатах дня 2 травня 1915 р. та стратив кілька пальців правої руки. Внаслідок цього зранення й поменшення фізичної здатности до праці мав пізніше признану з уряду невеличку ренту.

З днем 1. листопада 1918 р. вступив Покійний спершу до УГА, відтак прийняв місце урядовця Українських Державних Залізниць на стації в Боднаріві.

По закінченні воєнної суматохи цей ідейний український громадянин, один із перших у нас на терені станиславівського повіту, захопився кооперативною ідеєю та, як гімназійний абсолювент, усі свої молоді сили, все знання й запал присвятив цій кооперативній ідеї, конкретно молочарській коперації. З посвятою та правдивою жертвенністю довгі роки працював директором у Районової Молочарні в Боднаріві. На трудному та на як же невдячному становищі видержав він, із перервою, повних 12 літ!

Згодом, після побільшення сім'ї та в звязку з резигнацією з посади директора Районової Молочарні в Боднаріві, переселився ближче Станиславова, до с. Угринова Долішнього, де заложив собі зразкове хазяйство й гарний сад.

У зрозумінні та в признанні чималих його заслуг для молочарської кооперації, а головно з уваги на прикмети його непохитного, кристалевого характеру, Надзирна Рада Українського Кооперативного Банку в Станиславові поклікала його, три роки тому, вже з Угринова, на становище другого директора.

Водночас громадянство наше, при перших у Східній Галичині від Великої Війни самоуправних виборах, повірило

йому відповідальне становище в громадській самоуправній організації повіту, а саме в Повітовому Виділі в Станиславові, де він цілих кілька літ сміливо та безоглядно (хоч, нікуди правди діти: теж і... безвиглядно) заступав господарські та культурні інтереси українського населення станиславівського повіту.

Відданий зрештою всеціло ідеї співництва, ідеї ґуртової, спільної, невгавної праці, Осип Шумський пірнув із головою й у роботу в Філії краєвого господарського Т-ва „Сільський Господар“ у Станиславові, бажаючи — разом із другими ентузіястами ідеї та людьми діла — підвинути ступінь хліборобської, рільної, хазяйської культури.

І ось серед такої різнородної праці, серед таких широких громадських зацікавлень він рівно рік тому на службовій поїздці в одному з сіл Товмаччини простудився. Кріпкий наче дуб, здоровий, охочий і ладен до праці — впродовж одного року знідів, зчах наслідком службових невзгодин, зів'яз і врешті помер 11. V. ц. р.

В суботу 13-го травня ц. р. відбувся великий похорон бл. п. Осипа Шумського з дому жалоби в Угринові Долішньому.

Нехай же ця рідня земля яку бл. п. Осип Шумський так палко любив, буде йому тепер легка, неначе перо. Вічна йому пам'ять!!!

Іван Ставничий.

СПРАВЛЕННЯ ПОХИБОК

В статті Євтимовича: „Революційно-мілітарна акція...“ в ч. 5. „Л.Ч.К.“ вже після видрукування числа зауважено друкарські помилки:

Стор. 19, рядок 23 і 26 згори надруковано: Нотосакі, треба **Наґасакі**; стор. 20, рядок 7-ий після слова „те“, пропущено: „не догадуєшся“; стор. 20, рядок 16 знизу надруковано: 1916 р., треба: **1906 р.**

До П. Т. Членів „Червоної Калини“

Управа Видавничої Кооперативи „Червона Калина“ у Львові повідомляє, що Звичайні Загальні Збори дня 28. червня ц. р. рішили підвищити уділ в кооперативі о зол. 15 (зі зол. 25. на зол. 40). Управа взиває П. Т. Членів прислати зол. 15. на доповнення уділу негайно на чековеkonto ПКО ч. 511.759.

УПРАВА

Від Адміністрації

З цим числом висилаємо поштові складанки П. К. О. та просимо П. Т. Передплатників прислати ними передплату за II. півріччя 1939 р. Залягаючих з передплатою П. Т. Передплатників просимо негайно вирівнати залежність.

Чергове число „Л. Ч. К.“ появиться 1. вересня ц. р. в подвійнім обемі за місяці серпень-вересень. До того числа будуть долучені аркуші споминів А. Камінського „В волинській тихій стороні.“

„ЛІТОПИС ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ“

ІЛЮСТРОВАНІЙ ЖУРНАЛ ІСТОРІЇ ТА ПОБУТУ

XI. річник (Число 7.) Липень

З М І С Т :

В перші роковини смерти Начального Вожда УГА	40 хвилин командантом бригади	16
Ол. Б.	Олесь Бистренко	
Рік 1919.	2 Бій в Олександрівську	17
Михайло Островерха	П Франко	
Український прапор-гюйс	3 Де були українські полки австрійської армії при кінці світової війни?	19
Святослав Шрамченко	9 Лев Шанковський	
Гетьманський уряд і панахида по Мазепі в Києві	Посмертна згадка	23
М. Андрусяк	10 Справлення похибок	24
Гміндські типи і краєвиди	Від Видавництва	24
Ірина Олеськова	11 Від Адміністрації	24

Wydaje: Wydawnicza Kooperatywa „Czerwona Kałyna“, Lwów, ul. Zimorowicza 12. Zaw. Osyp Nawroćkyj.
Redaktor: Wasyl Sofroniw-Lewyćkyj. Drukarnia „Słowo“ we Lwowie, ul. Czackiego 6.

Видає: Видавнича Кооператива „Червона Калина“, Львів вул. Зіморовича 12. Зав. Осип Навроцький.
Редактор: Василь Софронів-Левицький. Друкарня „Слово“, у Львові, вул. Чацького 6.

Перегляньте свою бібліотеку, ЧИ ВИ МАЄТЕ ВЖЕ:

ВЕЛИКУ ІСТОРИЧНО-ВОЄННУ МОНОГРАФІЮ О. Думіна

„ІСТОРІЯ ЛЕГІОНУ УСС“

з численними картинами боїв і походів УСС та поперх 100 оригінальними, здебільша ще ніде не репродукованими світлинами, зі списком всіх поляглих і ранених УСС.

ЦІНА зол. 15.—, з пересилкою зол. 15·60

Історію Січових Стрільців

„ЗОЛОТІ ВОРОТА“

що є продовженням Історії Легіону УСС. Книга обіймає праці Василя Кучабського, ген. Безручка та Івана Шендрика, численно ілюстрована світлинами з життя СС.

ЦІНА зол. 15.—, з пересилкою зол. 15 60

„ВЕЛИКИЙ СПІВАНИК ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ“

збірник пісень стрілецьких, історичних, побутових та обрядових на хори мішані, мужьські й жіночі, зредагований д-р З. Лиськом. Є це одинока й необхідна книга пісень, без якої не обійдеться ні один хор в селі чи в місті та знавці і прихильники рідної пісні.

ЦІНА в твердій тревалій оправі лише зол. 28·50, опакування і висилка зол. 1.—

Пропамятну Книгу-Альбом

„ПАМ'ЯТІ ВОЖДА УГА“

Колишні адютанти та товариші збої описали повне трудів на службі Батьківщини життя Покійного Генерала Мирона Тарнавського. Окремо докладно змальовано перебіг його величавого походу на вічний спочинок, зілюстрований численними світлинами.

ЦІНА примірника зол. 5.—, з пересилкою зол. 5.50.

ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР-АЛЬМАНАХ

„ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ“ на 1939 р.

Зміст цього Календаря доказує, що український нарід не обмежувався лише до збройних чинів, але працював у всіх ділянках життя. Цілий Календар заповнений статтями та споминами про дипломатичні звязки України з чужими державами, про працю дипломатичних місій, посольств, про мирові переговори і т. д. В Календарі нові ніде не друковані та актуальні матеріали, ілюстровані оригінальними світлинами українських дипломатичних посольств і місій.

ЦІНА зол. 1·50, з пересилкою зол. 1·85.

„ЧУЖИНЦІ ПРО УКРАЇНУ“

цінна, ревелаяційна й дуже на часі праця проф. д-р Володимира Січинського. В книзі є зібрані спомини і замітки про Україну й українців мандрівників, дипломатів, купців, науковців різних культурних народів від найдавніших часів. Це незвичайно цінна скарбниця для пізнання минулого й сучасного українського народу у всіх проявах його життя і творчости.

Цю книжку повинен прочитати кожний культурний українець!

ЦІНА примірника зол. 2.—, з пересилкою зол. 2·50.

Спомин ген. Антона Кравса

„ЗА УКРАЇНСЬКУ СПРАВУ“

Цєю книжкою передає достойний автор нащадкам переживання власні й УГА за Збручем в часі змінливих подій, переворотів та переходів.

ЦІНА зол. 1.—, з пересилкою зол. 1·25.

„Червона Калина“, Львів, вул. Зіморовича ч. 12., почт. скр. ч. 43.

БОСИЙ!
ТО НЕ ДО ЗУБІВ
А ДО МОЇХ
ЧЕРЕВИЧКІВ



ЕЛЕГАНТ

О. ЛЕВИЦЬКА і Ска
Львів, Кордецького ч. 51.



про

Калина

тутки знаю,
ХОЧ Я „ХОДЯ“ ІЗ КИТАЮ

Для твоєї цери

конечне тоалетове мило

„Центросоюз“

каву „ПРАЖІНЬ“

пе кожний, хто раз спробував.

— „СУСПІЛЬНИЙ ПРОМИСЛ“ —

Л Ь В І В, 24. ВУЛ. ЖОВКІВСЬКА Ч. 188.

УВАГА!

Непевні часи вимагають безпеки.

Сьогодні більше як колинебудь треба забезпечити своє життя

інформації уділює

„КАРПАТІЯ“

Товариство взаємних обезпечень на життя,
Львів, Ринок ч. 38. тел. 258-43 і 258-92.

1666

IV

ЖС-16773

1939-1-7

ЛІТОУМІ ПЕРВОНОЇ КАЛІНИ

1939